

BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM
Építészmérnöki Kar
Urbanisztika Tanszék

GYERMEK A VÁROSBAN

Szakdolgozat

Konzulens

TÓTPÁL JUDIT DLA

Egyetemi adjunktus

BME Urbanisztika Tanszék

Készítette

TILL ANGELIKA

Urbanista szakmérnök hallgató

2012

Köszönet:

Dr. Csorba Zoltán tanár úrnak
-a témáért, segítségért és lelkesítésért

Brózik Péternek
-a kérdéseiért

Szabó Juliannának
és
konzulensemnek, Tótpál Juditnak
-a „lehorgonyzásért”

Tartalomjegyzék

1. Előszó – Gyermek – kérdés vagy válasz a város számára?	2
2. Gyermek társadalmi helyzetének és városhasználatának összefüggései a századfordulótól a napjainkig	3
2.1. Vidéki gyermekkor.....	3
2.2. A gyermek helye a millennium lakásaiban, középületeiben, közttereiben	4
2.3. Gyermekkor a 2 világháború között	5
2.4. Gyermekkor a II. világháborútól napjainkig	6
2.4.1. Lakótelepi gyermekek	7
2.4.2. Gyermekek a szuburbiákban	8
2.4.3. Az ezredforduló gyermekei	9
3. A téri megismerés, térhasználat gyermekkorban - elméletek és tapasztalatok.....	11
4. Gyermekbarát várostervezési modellprogramok, mintaprojektek.....	13
4.1. CFC mozgalom	13
4.2. Hazai példák	14
4.3. Nemzetközi kitekintés	15
5. Tervezési szempontok számbavétele.....	22
5.1. Jogi keretek	23
5.2. Műszaki irányelvek.....	23
5.3. Minőség.....	27
6. Városi léptékű minőségi kritériumok listája.....	28
7. Műszaki irányelvek alkalmazhatóságának vizsgálata a választott mintaterületen.....	33
8. Irodalomjegyzék.....	47
9. Ábrajegyzék.....	48

1. Előszó – Gyermek – kérdés vagy válasz a város számára?

A várostervezésben a fenntarthatóság egyre központibb kérdéssé válik. Bár a fenntartható fejlődés Brundtland-i definíciójában¹ megjelenik a jövő generáció fogalma, akiknek majd szükségleteik lesznek, forrásokat igényelnek, azonban a kifejezés valamiféleképpen egy távoli jövőre utal, valakikre, akik majd lesznek. Sokára. Azonban a generáció fogalmát kontinuosnak tekintve a jövő generációt a mindig aktuálisan a gyermekek jelentik. Ebből a nézőpontból pedig fenntarthatóvá akkor válik a város, ha a gyermekek igényei, szükségletei biztosítottak benne. Most és a jövőben egyaránt.

A várostervezés célcsoportjai közül azonban a gyermekek háttérbe szorulnak annak ellenére, hogy mind rövid, mind hosszútávon érintettek az egyes városok fejlesztési döntéseiben. A városfejlesztés során nem hagyhatóak figyelmen kívül, hiszen ők lesznek a jövő város lakói, viszonyulásuk, attitűdjük döntő abból a szempontból, hogy „élőhelyül” fogják-e választani a városokat. Lesznek-e gazdái a városok szellemi tőkéjének és magának a városnak, mint infrastruktúra-hálózatnak?

A társadalomban a gyermekkor mindinkább felértékelődik, mely folyamat a tervezésben is párhuzamosan megjelenik. A felértékelődésnek az alábbi két fő aspektusa van, melyek a tervezés során a gyermekek kiemelt célcsoportként való részvételét indokolják.

1. mint gazdasági szereplő:

A fejlett világra és főként Európára jellemző demográfiai folyamatok új kihívást jelentenek a várostervezésben: az egyre csökkenő és öregedő népesség számára egyre kevésbé válik fenntarthatóvá a város infrastruktúrahálózata és szolgáltatásai. A reurbanizáció egyik eszköze a városok család- és gyermekbarát ki- és átalakítása, hogy vonzóvá váljanak azon csoportok számára, akik a jövőben is használni és finanszírozni fogják a kiépített rendszereket. Emellett a kiskorúak jelentős fogyasztói csoporttá is váltak.

2. mint individuum:

Korábban a gyermekek megítélése kettős volt, jogok szempontjából alárendeltként, kötelezettségek szempontjából kis felnőttként kezelték őket. A magatartás- és fejlődéstudományi kutatások eredményeinek köztudatba épülésével egyre jobban elismerik, hogy a gyermekeknek önálló személyiségük van, fontossá válik a zavartalan személyiségfejlődés és szocializáció, s ennek fő eszköze, a játék. A játékos tanulás biztonsága először az intézményekben, a játszótéren kap egyre nagyobb hangsúlyt, azonban a biztonságossá tett mesterséges környezettel szemben a városok egyre több veszélyt jelentenek, így a probléma megoldása mind több rendszert érint, mind komplexebbé válik.

¹ „A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generáció esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.” Brundtland Jelentés 1987

2. Gyermek társadalmi helyzetének és városhasználatának összefüggései a századfordulótól a napjainkig

„Az adott környezet a gyermek viselkedésének minden területét, az ösztönös és akaratlagos cselekvést, a játékot, az érzelmet, a beszédet, a kifejezést kodeterminálja.”

Kurt Lewin

A gyermekekhez kapcsolódó gondolkodásmód, a nevelési elvek, a gyermekek térbeli és a társadalmi helyzete szorosan összefügg azzal, a társadalom mennyire tekinti értéknek a gyermeket. A gyermekek társadalomban és a családban betöltött szerepét jól tükrözi az első életterében, a lakásban, majd a szabad tereken, településekben elfoglalt tér nagysága és elhelyezkedése, ezért szükséges röviden áttekinteni a gyermekek helyét a különböző korokban és társadalmi rétegekben.

A nyugati kultúrában a gyermekfelfogást elsősorban a tankötelezettség, a büntethetőség jogi korlátai, a felnőttek felelőssége a gyermekkel szemben, a gyermekek esendőségének figyelembevételére jellemzi, ezért ebben a felfogásban a gyermekkor az újkor vívmánya. Mivel a mai modern gyermekfelfogás a polgári szellemi áramlatokhoz kötődik, ezért dolgozat eltekint a korábbi, Ariès² alapján archaikusnak nevezett időszak áttekintésétől, a gyermekkor társadalmi megítélésének vizsgálatához a 19. század végétől kezdődő időszakot elemzi.

Az alábbi összehasonlító elemzés az instrumentalista környezetpszichológia³ szemléletét, és a várostörténeti időszakok szerinti tagolást követi.

2.1. Vidéki gyermekkor

Falvakban a parasztság életmódjából adódóan a gyermekek korán megismerték a lakáson kívüli tereket. A parasztházakban a családtagok elhelyezésének – függetlenül a család anyagi helyzetétől – szigorú hierarchiája volt, melynek csúcsán a nagycsalád feje és felesége, a rangsor alján a fiatal anyák és gyermekei álltak. Ők gyakran a kívül fűtős kemencék sutjában, vagy a fűtetlen kamrában aludtak, de kisebb házak esetén akár az egész család egyetlen helyiséget is használhatott. Erről tanúskodnak részben azok a bútorok, melyek éjszakára ágygá, napközben tárolóvá, asztallá alakíthatók, ágy alá betolthatók, részben pedig az olyan közmondások, mint a „Megnő a leány a pad alatt is”.

A szülők gyakran magukkal vitték a mezőgazdasági munkákra a gyermekeket, így a kicsik fokozatosan megismerték a kertet, az udvart, majd a határt, mely a későbbiekben a felügyelet nélküli játék helyszíne is lett. A parasztyermekek a szülők munkájába korán bekapcsolódtak, ez a munkavégzés gazdasági hasznán túl egyfajta szocializációs, nevelési módszer volt, mely a „*keményység mellett is a szolidaritáson, az egymás segítségén alapuló érzelmi közösségben folyt*”⁴. Legtöbbször olyan szabadtéri önálló munkákat bíztak rájuk, mint a libapásztorkodás, szőlőben a termést megdézsmáló madarak elriasztása, gyomlálás, a földeken dolgozó családtagokkal való kapcsolattartás, mely lehetőséget biztosított a hasonló munkát végző kortársakkal a játékra és a lakóhely egyre táguló környezetének megismerésére is. Így a gyermekek attól kezdődően, hogy „szántáskor nehezékként a

² Philippe Ariès: A gyermek és a családi élet az ancien regime korában c. könyvében (1960) megfogalmazott tézisek: „A középkori ember nem rendelkezett egyértelműen körülírható gyermekkor-felfogással... a gyermekkor mint elkülönített életszakasz fogalma – és az ezzel kapcsolatos reflexió – a polgárosodás kezdetétől jelenik meg.” Forrás: Pukányszky Béla: A gyermek a 19. századi magyar neveléstani kézikönyvekben 2005. 14. o.

³ „környezet-ember viszony instrumentalista megközelítése, amely a környezetet fontos eszköznek tekinti bizonyos viselkedési, illetve gazdasági célok eléréséhez. Fontos inspirálója volt ... Le Corbusier 1968.” Forrás: Dúll Andrea: A környezetpszichológia története

⁴ Deáky Zita 2011, 249. o.

boronára ültek”⁵, néhány év alatt a felnőttek útmutatásait követve, játékos formában ismerték meg és vették birtokba azt a teret, melyet későbbi munkájuk során is használtak.

2.2. A gyermek helye a millennium lakásaiban, középületeiben, közttereiben

Budapest a századfordulóra hatalmas gazdasági fejlődésen ment keresztül, s miközben gazdasági, kulturális világvárossá nőtte ki magát, Európa 8. legnépesebb városa lett. A demográfiai növekedés során a főváros lakossága 1880 és 1910 között 355.682 főről 880.371 főre növekedett, azonban közben a lakások száma is csak mintegy megkétszereződött, rögzítve így az 1 lakásra jutó 5 fő körüli lakószámot⁶. A város két legmeghatározóbb társadalmi rétege a tradicionális polgárság és a munkalehetőségek kiaknázására a fővárosba költöző nagyipari munkások csoportja, akiknek lakáskörülményei, társadalmi érintkezési szokásai, s ezzel a gyermekeik köztérrel való kapcsolata markánsan eltér. A köz- és a magánélet a polgári családokban határozottan szétvált, a gyermekektől a köztereken a felnőttekhez hasonlóan, a „nyilvánosság számára fenntartott” viselkedést várja el a társadalom, a „szociális, kötetlen társas viselkedés a privát térbe”⁷ szorul.

A középpolgárság 3-5, illetve a nagypolgárság 6-10 szobás lakásainak térszervezését Gyáni Gábor vizsgálta korabeli lakásleltárak elemzésének módszerével⁸. Vizsgálata során megállapította, hogy a gyermekszoba nem volt a polgári lakások tipikus helyisége annak ellenére, hogy az összes vizsgált lakást gyermekes családok lakták. Szemben a mindenütt megtalálható szalonnal és a férfiak dolgozószórakozó helyiségével, az úriszobával, a gyermekszoba csak a nagypolgári családokban állt rendelkezésre. A kisebb gyermekek éjszakai elhelyezése valószínűleg a szülők hálójában, vagy a budoárban, a nagyobbaké az ebédlőben történhetett. A felnőttekétől nem elváló, a felnőttekének alárendelt térhasználatot támasztja alá az is, hogy általánosan a legkisebb, gyakran egyablakos, udvarra néző szobát rendezték be gyermekszobának. Ezt a gyakorlatot Bókay Árpád gyermekorvos az alábbiak szerint bírálta: „míg nagy súlyt helyeznek arra, hogy nagy, tágas szalonjuk, fogadó, ebédlő, dohányzó helyiségük legyen, addig a legminimálisabb higiénikus körülményeknek is alig megfelelő kis, sötét udvari szobát rendeznek be gyermekszobának...”⁹.

Bókay tanulmányában emellett rámutatott, hogy a nagyvárosokban a gyermekek számára német és angol példára nyilvános parkokat kell létrehozni, hogy „a kisgyermekek statustól függetlenül, szabadon, korlátozás nélkül mozoghassanak”. Példaként említi a német Volkswohl és az angol Metropolitan Public Garden Association egyleteket, akik e célból parkokat és játszótereket létesítettek.

A munkáscsaládok gyermekeinek térhasználatát elsősorban nem alárendeltségük, hanem a városi kislakások szűk és zsúfolt terei jellemeztél, ahonnan a gyermekek hamar a kiléptek a szabad térbe. „A gyermekeket az udvarra és az utcára a nyílt és a szabadabb tér vonzotta. Még mindig biztonságosabb, de mindenképpen barátságosabb volt ... a közeli utca, ahol játszani, futkosni lehetett, és remélhették a szülők, hogy csak ránéz valaki a gyermekekre”¹⁰. Mivel a munkások által sűrűn lakott bércaszárnyákban a gyermekszám igen magas volt, a családokat a hasonló társadalmi-gazdasági státuszon túl összekapcsolták a hasonló lakáskörülmények miatt a külső térbe kiszoruló gyermekek is, akiknek szabad bejárásuk volt a kortársaik lakásába, s akikre a felnőttek felváltva felügyelhettek. Ezáltal egy olyan sajátos kapcsolat alakult ki a munkáscsaládok között, melyben

⁵ S. Lackovits Emőke: A gyermek és gyermekélet a Balaton-felvidék paraszti közösségeiben a századfordulótól 1940-ig

⁶ A Pallas nagy lexikona

⁷ Gyáni Gábor: A városi mikroterek társadalomtörténete, Tér és Társadalom 4. 1990/1:1-13.

⁸ Gyáni Gábor: A magánélet menedéke – polgári otthon Budapesten a 19-20. században

⁹ Bókay 1908, 52

¹⁰ Deáky Zita 2011, 126.

újraéledt a falusi lakóközösség, mint egyfajta speciális „segítő kör”. Ez a szomszédok közötti szoros kötelék biztosítja a nagyszámú gyermekek felügyeletét akkor is, ha mindkét szülőjük dolgozott, nem tudta azonban a nagyobb gyermekeket ellenőrzés alatt tartani, így azok mind többen a városok közterületein csellegettek, ami hamarosan éles társadalmi konfliktusokhoz is vezetett.

A lakosság –de elsősorban a polgári rétegek- általános óhaja, hogy a gyermekek ne használhassák a felnőttek által látogatott köztereket, ott ne használhassák kerékpárjaikat és ne zavarják a csendet. A rendőrség 1886-ban kéréssel fordul a pesti sétányokat felügyelő bizottsághoz, hogy a Duna-korzóról tiltsák ki a cselédeket, munkásokat és a gyermekeket, a rájuk felügyelő dadákkal egyetemben. A bizottság ellenzi a sétány „szociális homogenizálását” elutasítja, azonban a gyermekekre vonatkozóan korlátozó intézkedéseket vezet be: *„azon gyermekek, kik az említett sétányon velocipéddel közlekednek, s ezáltal a közlekedést akadályozzák ... onnan egyszer s mindenkorra kitiltassanak”*¹¹. Elsősorban a gyermekek szeparálásának céljából londoni és drezdai példára megépül az első játszótér a Corvin téren, de a gyermekeket ezzel párhuzamosan nem tiltják ki a Korzóról. S bár a bizottság társadalmi rétegeket nem tilt ki közterületekről, kitiltja viszont a játszó gyermekeket az Erzsébet sétányról¹².

A vizsgált időszakban közterületen tehát a felnőtt és gyermek korosztály keveredésére nincs mód, ugyanakkor a különböző társadalmi rétegek egyidejű térhasználata nem tiltott, mivel kialakul a *„parkok merev belső szociális topográfija, olyan térbeli rend, mely kanalizálja a társadalmilag heterogén tömeg parkon belüli mozgását.”*¹³

2.3. Gyermekkor a 2 világháború között

A századforduló időszakának „gyermek kultusz-nélkülisége” ebben az időszakban kezd átalakulni, az intimitásra való igény mind szélesebb körű megjelenésével a családtagok térhasználata megváltozott, a gyermekek és a felnőttek terei kezdtek elkülönülni. A freudi pszichoanalízis nyomán egyre nagyobb figyelmet kap a gyermekkor, a gyermeknevelési elvek, a reformpedagógiai irányzatok, a gyermekkor tehát felértékelődik. Egyre szélesebb csoportok számára válik nyilvánvalóvá, hogy a gyermek nem „kis felnőtt”, s a gyermekkor sajátos életkori jellegzetességekkel bíró önálló minőség. A gyermeklét és a felnőttlét –részben a gazdasági fellendülést kísérő életszínvonal-emelkedés következtében a munkaerőpiacra belépés idejének kitolódása miatt – egyre határozottabban szétválik, társadalmilag elfogadottá vált, hogy a gyermekkor a felnőtt létre való felkészülés, érés ideje. *„A 19. sz. végén ... a gyermektanulmány népszerűsítette azt a gondolatot, hogy a gyermekek sajátos fejlődési szakaszokon mennek át, s e megközelítésnek pozitív társadalmi, pedagógiai hatásai is voltak.”*¹⁴

Számos tanácsadó mű jelenik meg ebben a századfordulótól kezdődően, mely a gyermekek egészségnevelésével kapcsolatosan foglalkozik a gyermekszobával is. A század elején a korabeli szerzők elsősorban orvosok (Bókay Árpád, Heim Pál), így főként a higiéniai szempontok érvényesülnek, mint a világosság, benapozás, szellőztethetőség, mosható felületek alkalmazása. A polgári gyermeknevelési szemléletmódban sokáig ezek a higiéniai, egészségvédelmi szempontok érvényesültek elsősorban, illeszkedve a poroszos iskolarendszerhez, háttérbe szorítva a pszichés és művészeti szempontokat. A korszellem változásával, a gyermeklélektani kutatások megindulásával a gyermeki lélek az érdeklődés középpontjába kerül, fokozódó hangsúlyt kap a gyermekek szépség és esztétikum iránti fogékonysága, ennek fejlesztése.

¹¹ BFL IV 1407 b. 219/1886-II.

¹² BFL IV 1407 b. 219/1886-II.

¹³ Gyáni Gábor: A nyilvános tér és használói Budapesten a 19. század végén és a századfordulón

¹⁴ Golnhofer Erzsébet – Szabolcs Éva: A modernizáció ígésében: a természetesen fejlődő és szocializálódó gyermek

A reformpedagógiai módszerek térhódításával a gyermekek esztétikai nevelése előtérbe kerül, ami a gyermekszobák kialakításánál és berendezésénél is egyre nagyobb szerepet játszik. Kiemelkedő példája ennek a gödöllői művésztelep gyermeknevelési módszere, ahol a környezet esztétikus kialakítására különösen nagy hangsúlyt helyeztek. Kőrösfői Kriesch Aladár és művésztársai a Rousseau-i pedagógiai elveket átvéve a kor általános, intézményesített pedagógiai gyakorlata helyett maguk nevelik a telep gyermekeit, s a művészeti nevelésen túl a mindennapi környezetre, használati tárgyak, játékok esztétikumára is a figyelmet fordítanak. Nevükhöz fűződnek az első gyermekszobatervek.

Az első világháborút megelőző években e folyamatok eredményeképp kezd a gyermekek térhasználata elválni a felnőttekétől és a polgári lakások részévé válik a gyermekszoba. A polgárság gyermekei ekkor idejük javát otthonaikban, illetve a társas érintkezés rendje szerint más polgári otthonokban vendégként töltik (zsúrok és uzsonnák világa), a szabad tereket csak felügyelettel használták, elsősorban az egészséges életmód részének tekintett napi séták alkalmával. *„Télen a városban lakva két-két órát sétáltunk délelőtt és délután a Duna alsó rakpartján... Fel-alá, fel-alá, játék, játszás nélkül. Minden délelőtt két órát sétáltunk a budai Duna-part és a Gellért-hegy bezárta városrészben. A legritkábban mehettünk ilyenkor a Gellért-hegy oldalában levő játszótérre. Ha sokalltuk a sétát, és szóltunk érte, a szülők felhozták példaként azt az ismerős családot, akinek délelőtt és délután is sétálni kellett a gyermekeknek.”¹⁵*

A séták elsősorban a polgárság által preferált Duna-korzóra korlátozódtak, a nagyobb parkok részint távolságuk miatt „kiestek” a mindennapos használatból, másrészt pedig a Városliget, Városmajor ekkor inkább *„az alsóbb néprétegek gyűl- és mulatóhelye”¹⁶*.

Erre az időszakra esik a budapesti lakásállomány létrejöttének 2. nagy korszaka¹⁷, melyre *„jellemző a lakással kapcsolatos minőségi követelmények gyökeres átalakulása, a kialakításában, felszereltségében korszerű, "komfortos" lakások térhódítása”¹⁸*. A lakásminőség javulásával párhuzamosan azonban a gazdasági világválságot követően a polgárság – különösen a középpolgárság – életszínvonala romlott, a lakásméretet és szobaszámok csökkentek, a korábbi lakáshasználat gyökeresen megváltozott. Ezzel a lakáson kívüli tér, mint találkozóhely felértékelődött, így a lakás már inkább az egyén, míg a városi szabad és félszabad terek a közösség területeivé váltak. A nemzetközi tendenciáknak megfelelően a tervezés, elsősorban a játszótér-tervezés során alkalmazzák a zöldterületi normatívákat¹⁹, de erre az időszakra a már kialakult sűrű városi szövetet zöldfelületekkel nem tudják lazítani²⁰. A motorizáció és annak elsőbbsége, a parkolás helyigénye miatt a gyermekek játéktér-vesztése ekkor indul meg a városokban.

2.4. Gyermekkor a II. világháborútól napjainkig

A II. világháború pusztításai nyomán újjáépülő városrészek újjáépítésének stratégiáját Heim Ernő dolgozta ki a modernizmus jegyében. A neves gyermekgyógyász, Heim Pál fia, apjához hasonlóan élesen bírálja a egyes városrészek zsúfoltságát, rossz higiéniés körülményeit; *„a legelökelőbb útvonalaink szomszédságában még mindig változatlanul állanak fenn a bontásra már régen megérett városrészek”²¹* mindezt élesen szembeállítva *„külsőségeiben hivalkodó városrészekkel”* és *„a technika*

¹⁵ Láng Panni 1986: Egy budapesti polgárcsalád mindennapjai. *Történelmi Szemle* 29. 1. 80–94.

¹⁶ Gyáni Gábor: A nyilvános tér és használói Budapesten a 19. század végén és a századfordulón

¹⁷ Dr. Csorba Zoltán: A budapesti lakásvagyon és épületállomány rehabilitációjának időszerű kérdéseiről 1997. 7. o.

¹⁸ Ugyanott: 21.o.

¹⁹ 1920. Rerrich Béla

²⁰ Dr. Balogh Péter István: A szabadterek szerepváltozása a nagy európai városmegújításokban 2004. 49.o.

²¹ Heim Ernő: Az elavult városrészek újjáépítésének eszközei és lehetőségei 1944.

minden vívmányával felszerelt modern lakásokkal". Kiemeli a nagyobb arányú közterületek kialakításának szükségességét, azonban a II. világháborút megelőzően elfogadott zöldfelületi rendszertervben szereplő parksávok hálózatát leginkább a pontház-építési rendszer alkalmazásával kívánja kialakítani. Mivel az újjáépítés során elsődleges feladat a megmaradt lakásállomány lakhatóságának biztosítása volt, az egészében az értékőrzésre, értékmentésre és az értéktelen városrészek szanálására épülő stratégia megvalósítására nem nyílt lehetőség. A városépítés nagy feladata az első világháborút idéző lakáshiány megoldása, ezért 1960-ban meghirdetik az első 15 éves tervet, mely országosan egymillió, Budapesten 250.000 lakás építését irányozza elő.

Erre az időszakra esik tehát a budapesti lakásállomány létrejöttének 3. nagy korszaka, mely során telepszerű tömeges lakásépítéssel létrejönnek a mai lakótelepek. A megépült mintegy 700.000 lakásban²² jelentős számú gyermek él, ezért szükséges az ő társadalmi helyzetüknek, mobilitásuknak, játéktereiknek vizsgálata.

2.4.1. Lakótelepi gyermekek

A „mindenkinek szüksége szerint” –elv alapján meghatározott mikrorajonokban az elválasztott forgalmi rendszer, a belső gyalogutak biztosították az intézmények és rekreációs terek gyalogos elérhetőségét, ezáltal a gyermekek alapvető fizikai aktivitását. A rekreációs létesítmények méretezését, berendezését és az elérési távolságokat szigorúan szabályozták²³, mivel *„amilyen a gyermek a játékban, olyan lesz a munkában, ha felnő”*²⁴. A tervezési irányelvek előírták a lakosság koreloszlásának vizsgálatát, *„ezen belül az 1-5 éves korig, a 6-9 éves korig és a 10-15 éves korú gyermekek számarány ismerete a legfontosabb”*.

A zöldfelületek mennyisége normatívan meghatározott volt (8 m²/fő), s – a Corbusier-i elveknek megfelelően – lakosságszám alapján játszótér létesítése is a normatíváknak megfelelően történt²⁵, továbbá a játszótérek kialakítására és megközelítésére számos szabály vonatkozott a játszóeszközök és padok számától az árnyékoltság mértékéig, ezek a szabad terek nem tudták a nekik szánt személyiség- és közösségépítő funkciót betölteni.

A lakótelepi gyermeklét jellegzetes szociológiai viszonyait több kutató is vizsgálta, a térhasználatra vonatkozóan információval Csőregh Éva kutatása²⁶ szolgál, melyben az újpesti, a csepeli és a József Attila lakótelepen élő iskoláskorú gyermekek napirendjének kvantitatív elemzésével a lakótelepi gyermekek más településformáktól megkülönböztető jegyeit vizsgálta a napi aktivitás, játékok során. A vizsgálatok monotonitást és monokronitást mutattak ki a gyermekek időszemléletében, cselekvési- és élményszférájában valamint a szociális karakterben, továbbá passzivitást a hellyel és a tárgyakkal szemben.

²² KSH - Mikrocenzus, 1996

²³ Magyar Országos Tervezési Irányelvek 63-67 2.2. pontja

²⁴ Magyar Országos Tervezési Irányelvek 63-67 Melléklete

²⁵ Az összlakosságra vetítve 0,48 m²/fő játszóterület az 1-5 éves és 0,56 m²/fő játszóterület a 6-9 éves gyermekek számára

²⁶ Csőregh Éva: Lakótelepi iskolások – életmód, szabadidő, nevelés 1978

A csepeli Csillagtelepen 30 év elteltével, azonos módszerrel, azonos mintán utánkövető vizsgálatot²⁷ végzett, melynek alapján a tevékenységek gyakorisága az alábbiak szerint változott:

1970	2001
1. Televíziónézés	– Televíziónézés
2. Olvasás	2. Számítógépezés/internetezés
3. Játék a szabadban	3. Családdal közös programok
4. Iskolai programok	4. Állatokkal való foglalkozás
5. Játék otthon	5. Játék a szabadban

Látható, hogy a szabadtéri játék (de a játék is önmagában) visszaszorult a lakótelepi gyermekek körében, holott játéktér-igényük normatívan kielégített.

2.4.2. Gyermek a szuburbiákban

A budapesti agglomeráció határa először hivatalosan 1971-ben került kijelölésre, akkor 43 települést foglalt magába. A kezdeti, elsősorban rekreációs kiköltözés a rendszerváltáskor gyorsult fel rohamosan, amikor a középrétegek és a szolgáltatások egy része elmozdult a zöldövezeti települések irányába, ahol a népesség száma 1990-1995 között 3%-al nőtt²⁸. Megvizsgálva ezeknek a kiköltözőknek a korfáját, elmondható, hogy a szuburbán életmód választása azoknál a korcsoportoknál jellemzőbb, akik gyermekvállalás vagy – nevelés szakaszában vannak.

Különösen vonzó a városkörnyék azok számára, akik a gyermekeiket a „zöldben”, kedvező környezeti minőségű övezetekben kívánják nevelni, vállalva így annak kockázatát, hogy gyakran csak a lakóhely kerül a városon kívülre, a napi életvitel helyszínei (iskola, munkahely, szolgáltatások, közsolgáltatások) a városban maradnak. Így nem csupán a szülők autó-függősége nő, hanem a gyermekeké is. A kiskisiskolások gyakran a városi iskolák tanulói lesznek, részben azért, mert az iskolába, különóra eljutás, onnan hazajutás miatt a szülő munkahelyéhez közeli iskola a legkézenfekvőbb (és ez az érv a beiskolázások során a lakhellyel azonos értékkel kerül elbírálásra), részben azért, mert a lakóhelyül szolgáló település nem nyújt a szülő által megfelelőnek ítélt oktatási színvonalat.

Mivel a tömegközlekedés fejlesztésének mértéke nem tudott lépést tartani a szuburbanizáció léptékével, az egyéni közlekedés dominál az agglomerációs családokban. A gyermekek napi közlekedési szükségletét a családtagok szervezett autós szállítása (szülő-taxi) biztosítja, általában a zsúfolt, csúcsforgalmi időszakban, így a szállítás naponta a család több tagjának jelentős idejét teszi ki, az ingázás miatt szabadidejük lecsökken. Ez az iskolások esetében azt eredményezi, hogy sem a lakóhelyén nem tud annyi időt eltölteni, mely mozgás és kortársakkal való találkozási igényét kielégítené, de az ingázás miatt ezt az igényét az iskola közelében sem tudja teljesen kielégíteni. Paradox módon tehát a kiköltözéssel a jó környezetben levő lakóhely megközelítésének időigénye miatt épp a lakóhely élvezetének ideje csökken.

A fennmaradó szabadidő eltöltésére a lakóhely számos természet közeli lehetőséget képes kínálni, elsősorban a szabad játék számára. Blinkert²⁹ vizsgálata alapján a családi házas, főként lakófunkciójú városrészekben a gyermekek több, mint kétszer annyi időt játszanak felügyelet nélkül, mint azonos korú városi társaik, azonban ennek legfőbb terepe a magánkert. Felügyelet játék számára a

²⁷ Csőregh Éva: Azóta Új pedagógiai szemle. 52. 2002. máj. 104-109.

²⁸ Cséfalvay Zoltán - Az elővárosi, szuburbanizációs folyamatok felgyorsulása Budapesten és agglomerációjában

²⁹ Baldo Blinkert: Aktionsräume von Kindern in der Stadt: eine Untersuchung im Auftrag der Stadt Freiburg 1993

berendezett játékterek száma kevés, főként a kiköltözők „célcsoportját” kiszolgáló kisgyermekes játszóterek létesültek. Azonban ezek a játékterek elsősorban a kis gyermekek számára ideálisak, iskoláskorúaknál a környezet biztosította előnyöket csökkenti az utazás miatti csökkent szabadidő.

2.4.3. Az ezredforduló gyermekei

A technika ugrásszerű fejlődésével és széleskörű hozzáférhetőségével átalakítja az egész társadalmat, a gyermekek szempontjából ez az átalakulás olyan nagymértékű, hogy sokan az „elveszett gyermekorról” és a „gyermekkor haláláról”³⁰ beszélnek. A nagyfokú médiafogyasztás hatása a városi gyermekekre nagyon sokrétű, népszerű kutatási téma, melynek városhasználati vonatkozásai az alábbiak. Az információkhoz való korlátlan hozzáférés miatt már nem tud érvényesülni a „nicht-vor-dem-Kind” elv, amely - bár sokat bírálták, mégis - szűrni tudta a gyermekhez érkező információkat, közben tudta tartani, vagy legalábbis kontrolálni a szocializáció folyamatát³¹. Ugyanez a tény azonban lehetővé teszi a kisiskolás kortól a gyermekek számára, hogy az őket érintő döntésekről, lehetőségeikről tájékozódjanak, észrevételeket tegyenek (participáció), továbbá ezeken a csatornákon keresztül könnyen, egyszerűen monitorozhatóak a gyermekeket és fiatalokat érintő intézkedések hatásai.

Nagy hátránya az írni, olvasni nem tudó gyermekek médiafogyasztásának, hogy számukra az információk döntően vizuálisak, nem igényelnek sajátos instrukciókat a formanyelv megértéséhez (mint az olvasás, vagy az írás), aminek következtében a képi befogadás módja, ezáltal a tér-észlelésé, tájékozódásé és megismerésé is megváltozik. A sokrétű hatásokon belül a város használatában közvetlenül és azonnal érzékelhető hatása a médiafogyasztásnak a szabadidő teljes átstrukturálása, a szabadtéri tevékenységek visszaszorulása.

A szabadidő mennyiségét és eltöltésének módját a Szonda Ipsos 2008-ban végzett, az ifjúság médiahasználati, kommunikációs szokásait, és fogyasztási jellemzőit vizsgáló felmérése³² során vizsgálta a 8-14 éves korosztályban. A kutatás szabadidőre vonatkozóan megállapította, hogy a városi iskolások a kisvárosokban, falvakban élő társaikhoz mérten átlag 1 órával kevesebb, mintegy napi 4 óra szabadidővel rendelkeznek. Az idő eltöltése főként az otthonukban történik, az időmérleg alapján döntően médiafogyasztással. A korosztályban egyre fontosabbá váló társas kapcsolatok helyszíne az otthon után rendszeresen a játszótér, városi szabadtér (lányoknál gyakrabban) és az edzés helyszíne (fiúknál gyakrabban).

A vizsgálat is igazolja azt a folyamatot, amit a német szakirodalom „Verhäuslichung” jelenségnek hív³³, mely szerint a gyermekek ma a szervezett programokon túl rendelkezésre álló időt főként az otthonukban töltik. Ennek oka részben a nagyfokú médiafogyasztás miatti otthonhoz kötöttség, részben a közlekedés- és közbiztonság miatt (vagy ürügyén) kontrolált mobilitás nyomán a gyermekek szabad városhasználatának szülők általi korlátozásában keresendő.

³⁰ David Buckingham: A gyermekkor halála után – Fel nőni az elektronikus média világában 2002

³¹ Neil Postman: The Disappearance of Childhood 1982

³² www.mediatanacs.hu/.../21/1234535285kidcomm_20090213.pdf

³³ A dolgozat a fogalmat „otthonhoz kötött gyermekkor”-ként használja

A két gyermekkor-modell több szempontú elemzését Zinnecker összehasonlítása³⁴ nyomán az alábbi táblázat tartalmazza:

Városhasználó gyermekek	Otthonhoz kötött gyermekek
Játékterek	
Szomszédság változatos funkciójú területei	Tisztán játékra vagy sportra kialakított játékterek
A megtapasztalás gazdag tárháza a szabad terekben	Szabad terek szegényes megtapasztalása (monofunkciós utca) Ingergazdag otthon (pedagogizált és mediatizált tér)
A nagy- és finommozgás időben és térben összekapcsolódik	A nagy- és finommozgás időben és térben szétválik (sport vs. számítógépes játék)
Mobilitás	
Gyalogos, tömegközlekedő és kerékpáros	Autós és kerékpáros
Szocializáció	
Kapcsolat a szomszédságon belül a különböző korú és státuszú népességgel	Kortárskapcsolatok, kontrolált csoportokkal való találkozás
Taktilis ingerek - közelség	Vizuális ingerek dominanciája - távolság

Összefoglalva: Az egyes korszakokban a társadalom gyermekekhez való viszonyulása, gyermekkor-felfogás időbeli változásának áttekintése nem „üres” történeti bevezető, hanem a gyermekek városhasználatának olyan történelmi keretbe helyezett vizsgálata, ahol a társadalom szemléletmódjának környezetalakítási gyakorlata, ezeknek a gyermekek fizikai, mentális, szocializációs képességére gyakorolt hatásai elemezhetők. A vizsgálatban tehát nem az időbeliség, hanem a korszellem, a nevelési, viselkedési normák, a szülői elvárások és a gyermekek városhasználatának összefüggései hangsúlyosak.

Igazolásul szolgáljon az alábbi példa a társadalmi attitűd állandóságára. A rendőrség 1886-os szándéka óta – miszerint a gyermekek zavaró hatásuk miatt a közterek helyett inkább a játszótereket használják – több, mint 125 év telt el – mely alatt könyvtárnyi, a gyermekekkel foglalkozó tudományos mű és elemzés, sőt, számos új tudományág született – de a szülők és döntéshozók számára ma is ezeknek a „gyermekrezervátomoknak”³⁵ a száma és normatív megfelelősége szinte az egyedüli mérőszám a települések gyermekbarát voltának mérésére és igazolására.

³⁴ Jürgen Zinnecker: Stadtkids zwischen Straße und Schule 2001. 41-43.o.

³⁵ Baldo Blinkert: Aktionsräume von Kindern in der Stadt: eine Untersuchung im Auftrag der Stadt Freiburg 1993 c. munkájában nevezte a játszótereket Kinderreservaten-nek

3. A téri megismerés, térhasználat gyermekkorban - elméletek és tapasztalatok

A gyermeki szükségletek, képességek, készségek fejlődése-fejlesztése – a reformpedagógiai elméletek térnyerésének hatására – korán a figyelem homlokterébe került, a különböző szakterületek kutatói a területet más-más aspektusból feltárták. A gyermekek térhasználatával összefüggésben jelen dolgozat – a tervezés során közvetlen gyakorlati alkalmazhatósága miatt – a térhasználatot döntően meghatározó térbeli tájékozódás elméleteiből az ismeretvezérelt mentális térképezést és az adatvezérelt ökológiai elméletet vázolja. A két elmélet-rendszer összevetését az alábbi táblázat szemlélteti:

<i>Elmélet</i>	<i>szenzoros információ SZEREPE</i>	<i>Mentális folyamatok szerepe</i>
Konstruktív (ismeretvezérelt, top-down)	Észlelés alapja: egyszerű, elemi, ám nem egyértelmű ingerek. Szenzoros információ szerepe: ennek alapján következtetünk az ingerrel kapcsolatban, ez a komputáció alapanyaga.	Az észleléshez a szenzoros inputot meg kell konstruálni és értelmezni kell: a percepció aktív és konstruktív.
Közvetlen (adatvezérelt, bottom-up)	Teljes, összetett ingerek (látás esetén: optikus elrendezés) az észlelés számára szükséges összes információt tartalmazzák. Az információ rendezett és egyértelmű.	Nincs szerepük, hiszen az észlelés a gazdag és rendezett információ kivonása az optikus elrendezésből.
Szintézis	A környezet ingerei irányíthatják a feldolgozást – ez módosíthatja a múltbeli tapasztalatok alapján kialakult sémákat (tudást).	A sémák hatnak az információfeldolgozásra.

1. ábra: Térészlelés elméletek (Forrás: Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek 195.o.)

A téri megismerés, téri információk feldolgozásának és felidézésének vizsgálata '60-as években Piaget, Inhelder és Szeminska útvonal-elemzéseivel kezdődött. Elméletükben a kognitív tanulás folyamatának megfelelően a tér észlelésétől annak a tájékozódásban környezeti információvá válásáig a sémaalkotás (akkomodáció) valamint a sémához illesztés (mentális leképezés, asszimiláció) folyamatai épülnek egymásra. A tájékozódás minden esetben igényel és feltételez egy mozgásos sémát, melyre a gyermekek fejlettségi szintjeinek megfelelő vonatkoztatási rendszerek épülnek fel, kialakítva az észlelés egymásra épülő sémáit: útvonal, topológia, topografikus séma. Az információ feldolgozása tehát függvénye a kognitív fejlődési szintnek és a gyermek tudásának (séma komplexitásának), ezért a sémák fejlődésével az észlelés is egyre „értelmesebb lesz”³⁶. Képletesen fogalmazva: „így tanuljuk meg, hogy az utcán felénk közeledő emberek nem növekszenek, hanem közelebb kerülnek hozzánk”³⁷.

A kognitív térképezés elméletéhez igazodva, a sémák számát, jelentőségét (Shemyakin 1962), a fejlődési időszakokat tovább fejlesztve-finomítva (Brown és Kulik 1977), a vizualitás és a mozgás szerepének arányát eltérően megítélve (Siegel és White 1972) számos elmélet született³⁸ a módszer továbbfejlesztésére. Emellett a mentális térképek alkalmazásának módszerét más tértudományok is

³⁶ Vizsgálat igazolta (Séra, Bakon, Stefanik 1993), hogy építészhallgatók mentális térképe pontosabb, mint ugyanazt a területet használó nem építészhallgatóké (Brózik 2006 nyomán)

³⁷ Dúll 2001

³⁸ Séra László – Bakon Ildikó: A téri megismerés fejlődése Pszichológia 1995 nyomán

átvették, a módszer különböző léptékű területek vizsgálatának, elemzésének interdiszciplináris eszközévé vált, vizsgálatokra különösen alkalmassá a számítógépes adatfeldolgozás tette.

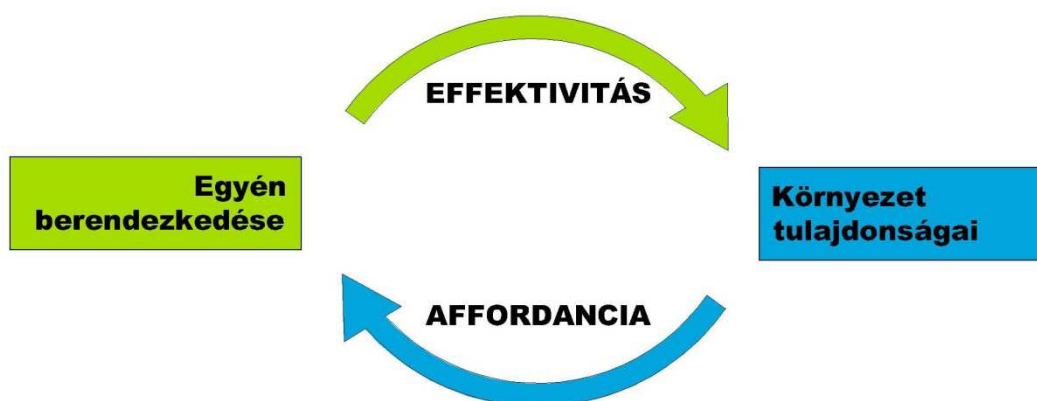
A kognitív térképezés „*pszichológiai folyamatok sorozatából álló folyamat, amely megjegyzi, kódolja, raktározza, előhívja és dekódolja a mindennapi térbeli környezetre (...) vonatkozó információt*”³⁹, folyamata az alábbi elv szerint épül fel:

2. ábra: Mentális térképezés folyamata⁴⁰

A téri megismerés ökológiai elméletét⁴¹ a mozgás közbeni észlelés vizsgálatával Gibson alkotta meg. Alaptézise, hogy a környezetből érkező, elsősorban vizuális ingerek mintázata strukturáltan tartalmazza az észleléshez szükséges információt, tehát a környezeti észlelés nem belső folyamat, hanem a környezeti ingerek ökológiai jellemzője, így az ingerek értelmezésére, sémaalkotásra nincs szükség. Képletesen fogalmazva: „nem az a kérdés, hogy mi van a fejünkben, hanem az, hogy miben van a fejünk?”⁴². A tanulás ebben az esetben azt jelenti, hogy az észlelő a több ingerváltozó megkülönböztetésének képességével szelektálni tudja a környezeti információkat. Gibson nem csak azt mondja ki, hogy a környezeti információk már a külvilágban léteznek és a befogadónak nem kell megkonstruálnia őket észleléskor, hanem egy lépéssel továbbmegy, azt állítja, hogy a tárgyak magukon hordozzák a használhatóság mikéntjének információját. Ezt az információt, mint a tárgyak funkcionális jellegzetességeit tapasztalva a szemlélő képes meghatározni a tárgy funkcióját. Gibson azt a funkcionális tulajdonságot, mely meghatározza a használatot, affordanciának nevezte.

A fogalmat összekapcsolva egyes felhasználói csoportok, esetünkben a gyermekek anatómiai-élettani sajátosságaival, vizsgálható adott csoport számára a tárgy használhatósága; vízszintes felület ülhetősége, lépcső járhatósága, gomb nyomhatósága.

3. ábra: Az affordancia és effektivitás viszonya⁴³

Az affordancia „komplementer” fogalmaként Heine és Guski az effektivitást használta, mely azt fejezi ki, hogy az egyén viselkedési mintázata mennyire illeszkedik a környezet sajátosságaihoz. Az

³⁹ Robert M. Downs és David Stea 1973

⁴⁰ Brózik Péter: Épített környezet és személyes konstruktumok 2006 nyomán

⁴¹ Dúll Andrea - Szokolszky Ágnes: A környezetpszichológia története, Magyar Pszichológiai Szemle 2006.1.3. nyomán

⁴² Mace 1977

⁴³ Berit Schulze: Affordanzkonzept nach Gibson, Architekturpsychologie 2004 nyomán

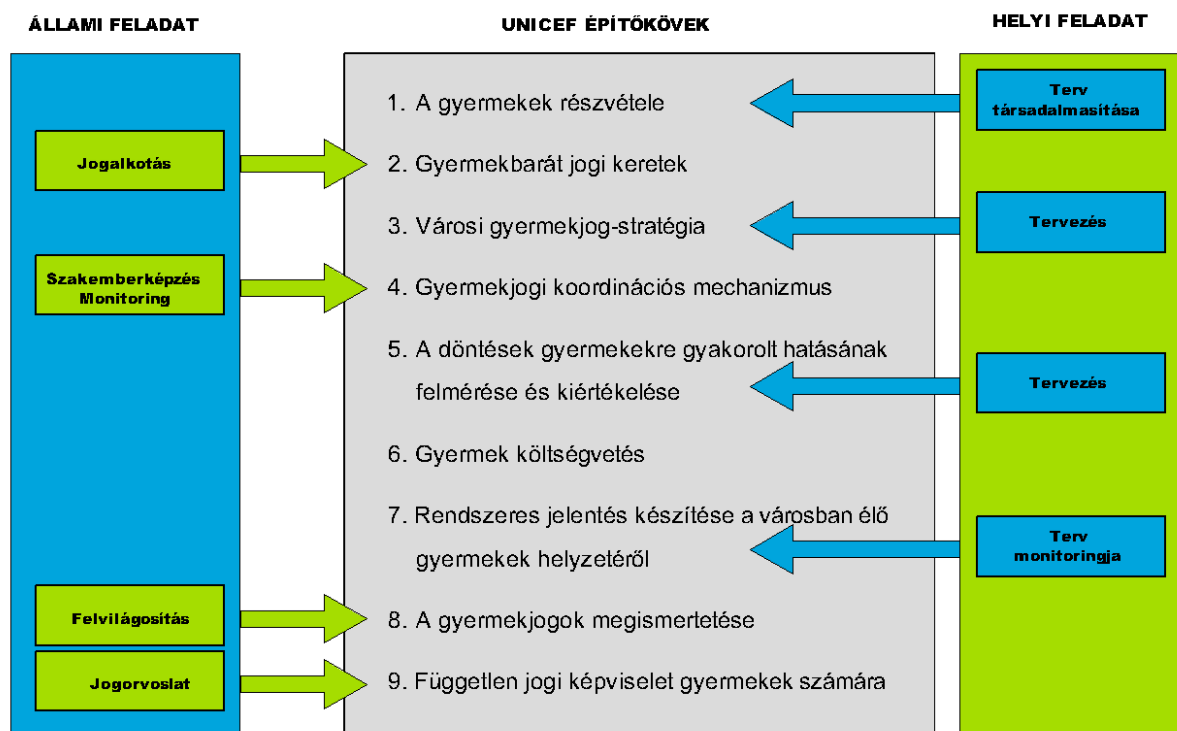
affordanciához hasonlóan a fogalmat összekapcsolva a környezet metrikus paramétereivel és használati sajátosságaival, vizsgálható, mely csoport számára alkalmas.

4. Gyermekbarát várostervezési modellprogramok, mintaprojektek

A gyermekek szempontjait figyelembe vevő tervezési módszerek különböző megközelítése szolgálhat egyszerűen adaptálható mintaként is, így tekinthető megoldási lehetőségek információs bázisának. De szolgálhat példaként is, hogy egyes tényezők változása, változtatása miként hat a tervezés egészére.

4.1. CFC mozgalom

Az UNICEF Gyermekbarát Város Titkársága a gyermekjogok helyi szinten történő érvényesítésének eszközeként kidolgozta a „Child Friendly City” koncepcióját a helyi kormányzás számára, melyhez jelenleg 800 város csatlakozott. A kezdeményezésben részt vevő város meghatározza a politikákat, majd intézkedéseket és forrásokat rendel a megvalósításukhoz, ebből adódóan nincs egy egységes kritériumrendszer, hanem az egyes települések a helyi adottságok alapján határozzák meg prioritásaikat. A helyi kormányzatok számára adaptálható koncepció építőköveit⁴⁴ az UNICEF az alábbiak szerint határozta meg:

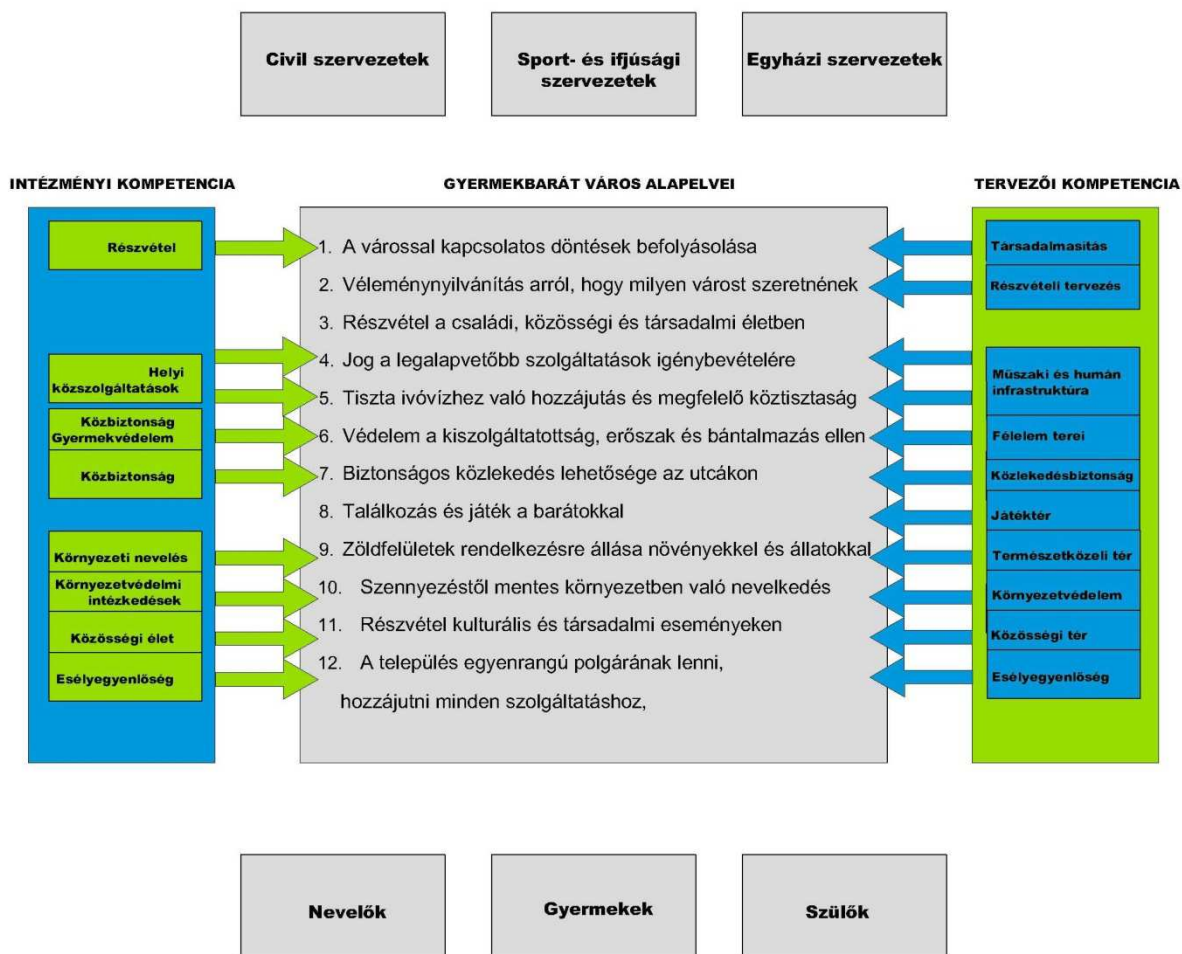

4. ábra: Építőkövekben meghatározott feladatok kormányzati szintek közötti megosztása

⁴⁴ A Gyermekbarát Város "építőkövei": - kormányzási struktúrák és tevékenységek, melyek a gyermekek aktív részvételéhez, valamint annak biztosításához szükségesek, hogy minden fontos döntéshozatalnál érvényesüljenek a gyermekek jogai, továbbá az alapellátáshoz szükséges egyenlő hozzáférés. Forrás: <http://www.szmm.gov.hu>

4.2. Hazai példák

Az UNICEF Magyar Bizottsága az építőkövek alapján alapelveket dolgoz ki a hazai városok gyermekbarát kialakításának támogatására. Mivel a gyermeki jogok érvényesülése nagyon széles diszciplináris spektrumot és a gyermekek tág életkori határa miatt nagyon heterogén érintett csoportot ölel fel, az államnak súlyoznia kell a feladatokat hatáskör szerint. Állami közfeladatként a jogalkotást és a jogérvényesítéshez szükséges, állami szinten elvégzendő funkcionális tevékenységeket (jogorvoslat, felvilágosítás, kutatás, szakemberképzés, monitoring) határozza meg, az önkormányzatok feladatvégzését alapelv-gyűjtemény⁴⁵ és ellenőrző lista megalkotásával segíti. Az alábbi ábra az alapelvek és a hozzájuk kapcsolható komplex feladatokat tartalmazza az egyes szereplőkhöz rendelve.

5. ábra: UNICEF Magyar Bizottság által meghatározott alapelvekhez rendelhető feladatok kompetencia szerinti megosztása

Ezzel tulajdonképp a települések „egyedül maradtak” a feladat megoldásában, mivel annak kritériumrendszere láthatóan igen szerteágazó, túlságosan általános és konkrétumokban szegény, így intézkedések és programok, továbbá ezek felelősei nehezen rendelhetők hozzá. Ezáltal az egyes településeknek maguknak kell(ene) kidolgozniuk a saját adottságaiknak megfelelő módszereket, erre azonban sem humán, sem pénzügyi erőforrásaik nincsenek (központilag a feladathoz nincs rendelve). Mivel „... a települési önkormányzat maga határozza meg – a lakosság igényei alapján, anyagi lehetőségeitől függően –, mely feladatokat, milyen mértékben és módon lát el”⁴⁶, a

⁴⁵ Forrás: <http://www.szmm.gov.hu>

⁴⁶ Ötv. 8. § (2)

települések számára két megoldás kínálkozik. Vagy a külföldi módszerek tanulmányozása és adaptálása az építőkövek és alapelv-gyűjtemény holisztikus szellemiségét követve, vagy a feladat legszűkebb spektrumra szűkítése, mely azonban csak látszatintézkedéseket eszközöl, melyektől valódi eredmény nem várható. A hazai példákat áttekintve leginkább ez utóbbi tapasztalható, komplexebb, várostervezési kérdése is fókuszáló programja egyedül Tatának van, mely az alábbi kérdéseket érinti:

- Közlekedésbiztonság (iskolák körül gyalogátkelőhelyek kijelölése)
- Játékterek (játszóterek, erdei tornapálya felújítása, kamaszpark építése)
- Szocializáció (ifjúsági klubszoba létesítése)
- Identitástudat (honismereti tantárgy bevezetése, városvédelmi diák-csapat megalapítása)
- Oktatás (óvodák szakmai munkájának fejlesztése)
- Tájékoztatás, participáció (városi diákönkormányzat, diák közmeghallgatás, tájékoztatás a gyermekjogokról)
- Gyermekjóléti intézkedések (ingyenes védőoltás)

A programot áttekintve azonban látható, hogy az intézkedések inkább ad hoc jellegűek, nincsenek rendszerbe szervezve, ütemezve. Azok a települések, melyek biztosítani tudják a pályázatokhoz szükséges önerőt, gyakorlatilag gyermekbarát program nélkül is elvégzik ezeket a feladatokat az lakosság jóléte érdekében; amiben több a tatai program, az a tájékoztatás és az identitástudat, participáció érdekében hozott intézkedések.

Amíg a települések számára nincs önálló, célzottan a gyermekbarát városfejlesztésre irányuló központi támogatás, normatíva, addig az alapelvek megvalósításának két lehetősége van.

- Beruházás nélkül: A kötelezően vállalt önkormányzati feladatokba beépítik a gyermekbarát szemlélet korábbinál esetlegesen tágabb szempontjait, megalkotják a jogszabályi kereteket és ennek során megkezdik a kommunikációs kapcsolatok kiépítését.
- Beruházással: Azokat a pályázati forrásokat célozzák meg, mely illeszkedik a város gyermekbarát programjába.

Mindkét esetben szükség van azonban átgondolt, hosszú távú, rendszer-szemléletű tervezésre, melynek alapfeltétele a „célcsoport” minél komplexebb vizsgálata, mely nélkül a tervezés csupán a hangzatos hívószavak egymás mellé sorolása.

4.3. Nemzetközi kitekintés

Előzőekben láthattuk, hogy az UNICEF a gyermekek szociális jogaira fókuszáló CFC mozgalomban részt vevő városok ezt a gyakorlatot elsősorban a jogi, gyermekvédelmi, társadalmassági és közösségépítési területeken alkalmazzák, a túlságosan általános érvényű építőkövek a tervezési metodikára –még– nem hatottak. Célszerű volt ezért olyan gyermekbarát tervezési gyakorlatokat vizsgálni, melynek vannak előzetes kutatási és várostervezési dokumentumai, továbbá rendelkeznek elemezhető mintaprojektekkel. Ezért a német gyakorlatot kezdtem vizsgálni, melynek mintegy 30 éves története folyamán áttekinthető a gyermekbarát tervezési szemlélet mélyülése és egyre komplexebbé válása.

- **1. időszak: '80-as évek, izolált játszóterek és normatív keretek meghatározásának korszaka**

A német Gyermek és ifjúságvédelmi törvény előírja, hogy „*az ifjúságvédelem feladata a törvény szellemében a fiatalok és családjaik számára a pozitív életkörülmények biztosítása, továbbá a*

*gyermek- és családbarát környezet létrehozása*⁴⁷. Többek között ennek köszönhető, hogy német tervezési gyakorlatban (mind az NDK, mind az NSZK területén) a téma korán, a '80-as évek elején meghonosodott. A német szemlélet fókuszában a magyarhoz hasonlóan⁴⁸ kezdetben a játszótérek erős normatív szabályrendszerének⁴⁹ megalkotása állt. A szabályozás tartományi és városi szinten történt, általánosan minden 3-5 új építésű lakás 25-50 m² alapterülete, és/vagy meghatározott szobaszám után 2,5-4 m² játszótér építését írta elő. Egyes tartományokban a kialakítandó játszótér felszereltségére is részletes előírások vonatkoztak, városi léptékben azonban fontosabb szempont, hogy a területeket a szabályozási terven ábrázolni kellett; továbbá, hogy a városok ezt „visszamenő hatállyal”, a már beépített területeken is számon kérhették⁵⁰. A merev szabályozás minden kritika ellenére vitathatatlan előnye, hogy a beruházókon a rekreációs létesítmények tényleges megépítése jogszabályi felhatalmazás alapján számon kérhető, a szabályozási tervekben játszótérek számára rögzített területek a későbbiekben sem kell, hogy konkuráljanak más használatokkal (pl. leggyakrabban a parkolással).

A városi zöldfelületek normatív szabályozása is általános, bár sokat bírált gyakorlat a jelenkori tervezésben. A normatíva kerete ugyanis állami szinten meghatározott, melyet az egyes tartományok saját jogszabályaikba integrálnak, miközben a normától való eltérést szabályozzák. A bírálók az egyes normatívák alóli mentességek és engedmények elvének bonyolultságát kifogásolják, véleményük szerint az „agyonszabályzott rugalmasság”⁵¹ helyett a tervezés során az egyes tervezési területek adottságainak ismeretében kellene az értékeket a tervezőknek és az érintetteknek közösen meghatározniuk⁵².

Az időszak jellemző tervtípusa a települések egészére vagy egy részére készülő játszótér-fejlesztési terv volt, mely a településfejlesztési dokumentáció kötelező munkarészeként készült el. Tartalmazta a játszótérek fejlesztési helyeit és a fejlesztés ütemezését, továbbá az egyes játszótértípusok felszereltségének előírásait.

Összefoglalva: Az első időszak hatására a tervezési szemléletben megjelent a gyermek, mint városlakó, akinek az igényeit a tervezés során ugyanúgy figyelembe kell venni, mint a felnőtt társadalomét. A motorizációnak alárendelt város ideájának eltűnése az autóhoz kötött társadalomban még nem olyan mértékű, hogy az autó átadná helyét a gyermeki játéktér helyigényének, ezért a normatív szabályozás segít a tervezőnek a konkuráló területhasználatok közül a gyermek számára előnyt biztosítani.

– 2. időszak: '90-es évek, „az egész város játéktér” és normatív keretek szétfeszítésének korszaka

A szemléletben a fordulatot a városhasználatra és a gyermekek fejlődésének környezeti meghatározottságára vonatkozó kutatások hozták. 1993-ban Kunz Frankfurt am Mainban 2556 óvodás vizsgálata⁵³ során megállapította, hogy 1982 és 1992 között a vizsgált korosztály pszichomotoros teljesítőképessége romlott. A pszichomotoros fejlettség nem csupán a

⁴⁷ §1 Abs. 3 Nr. 4 des Kinder- und Jugendhilfegesetzes, Freiräume für die Stadt 1992 nyomán

⁴⁸ Vö. 2.5. fejezettel

⁴⁹ Peter von Feldmann: Rechtsfragen der Planung, Herstellung und Unterhaltung von Spielplätzen

⁵⁰ Ez elsőként Berlinben törölték el

⁵¹ Észak-Rajna–Vesztfáliában a 4 m²/fő zöldfelületi normatíva a felére csökkenthető egyedi értékmérők alapján

⁵² Marion Oblasser: Die beispielbare Stadt 2006

⁵³ 1993-ban Kunz vizsgálta a baleseti statisztikákat is és megállapította, hogy 10 hónapos mozgásfejlesztésben részt vett gyermekeknél az óvodai balesetek száma 50%-al csökkent, mely csökkenés a vizsgálat lezárását követő 16. héten is kimutatható volt.

balesetveszélyt befolyásolta, hanem a kognitív fejlődést is, melyet Zimmer vizsgálata⁵⁴ igazolt; azoknál a gyermekeknél, ahol a lakásuk környezete játék szempontjából „kiemelkedően jó” volt, ott a vizsgált fejlettségi mutatók szignifikánsan magasabbak volt, mint a többi vizsgált óvodásnál.

Ezzel párhuzamosan egyre több kritika érte a városokat, ahol a területfelhasználás korábban vázolt normatív kötöttségéből adódóan a játéknak, mozgásnak külön kialakított, lehatárolt terei vannak, ahol a felügyelők által kontrolálhatóan, játszóeszközökkel felszerelt térben töltik a gyermekek a szabadtéri mozgásra, játékra szánt időt. Bochnig⁵⁵ bírálta a tervezés „játék – gyerek – gyerekszoba – játszótér” fixáltságát és tanulmányának bevezetőjében Mitscherlich-et idézte: „városaink tervezése nyilvánvalóan egy embertípusra - arra is hiányosan – történik, ez pedig a dolgozó felnőtt. Hogy miként válik a gyermek is azzá, elhanyagolható tényezőnek tűnik.”⁵⁶ Kiemeli a játék központi szerepét a gyermek fejlődésében és kritikusan szembeállítja a játszótérek normatív megfelelésével. Hasonlóan erős kritikusa a tervezési szemléletnek Blinkert, aki egyes gyermekrezervátumoknak⁵⁷ nevezi tanulmányában a játszótéereket. Érdekes és tanulságos összefoglalni a kutatók 20 évvel ezelőtti szempontjait az egyes érdekelt csoportok szemszögéből.

- Mivel a játszótéri berendezések és ütés csillapító burkolataik telepítésének és fenntartásának költsége a települések számára magas terhet jelent, a telepítés során a fenntartók törekednek a létesítmények védelmére, részben a koncentrált elhelyezéssel, részben az elkerítéssel.
- A kerítésen belüli értékek kevésbé kitétek más felhasználókkal történő találkozásoknak.

Elzárttság következménye	
„érték a” játszószerkek, berendezések	előnyös, mivel a nagyobb terhelés, az esetleges vandalizmus nem okoz kár bennük
„érték b” gyermekek	hátrányos, mivel elzárja őket a városi terekből, más városhasználók viselkedésének megfigyelésétől
szülők	előnyös, mivel <ul style="list-style-type: none"> - zárt térben jobban ellenőrizhetők a gyerekek - biztonságos térre bezárva biztonságban vannak - nem jutnak be nem kívánt elemek (kutyák, hajléktalanok)

- A berendezett játéktérekben homogén életkorú csoportok számára biztosítanak tudományos módszerekkel előre meghatározott tematikájú, kötött használatú és fejlesztő hatású játszószerkeket

Tematizált, kötött játszószerkek következménye	
játszószerkek, berendezések	előnyös, mivel az egyes játszószer-fajták karbantartási igénye azonos, előre meghatározható
gyermekek	3 éves korig előnyös, mert az ismétlődő mozgásminták felismerése segíti a tanulást 3 éves kor felett hátrányos, mivel egy idő után unalmassá válik

⁵⁴ 1996-ban Zimmer 301 óvodáson vizsgálta a szabadtéri játékok és a motoros teljesítmény összefüggését. Vizsgálta a motoros fejlettséget, az intelligenciát és a szociális-emocionális fejlettséget. A szülők kérdőíves megkérdezésével felmérte a játéklehetőségeket, a társadalmi státuszt, lakáskörülményeket, továbbá a szociális körülményeket.

⁵⁵ Stefan Bochnig: Kinder und Freiräume in der Stadt 1992.

⁵⁶ Alexander Mitscherlich 1971 - építészettörténész

⁵⁷ Baldo Blinkert: Aktionsräume von Kindern in der Stadt: eine Untersuchung im Auftrag der Stadt Freiburg 1993

szülők	előnyös, mivel <ul style="list-style-type: none"> – könnyen meghatározható a gyermek korához illő játékkörnyezet – mozgás fejlesztése számára fontos mozgásokra alkalmasak – biztonságosak
--------	---

- A játszóterek kialakításának egysíkúságára, játszószeres uniformizáltságára, az egyedi arculat hiányára hívja fel a figyelmet.

Uniformizált játszóterek következménye	
játszószeres, berendezések	előnyös, mivel az azonos játszószeres azonos karbantartási műveleteket igényelnek, tervezhető munka és költségek típusú alkalmazásával olcsóbb tervezés és kivitelezés
gyermek	2 éves korig előnyös, mivel az ismétlődő formák felismerése segíti a séma tanulását 2 éves kor felett hátrányos, ingerszegény, esztétikai értéke alacsony
szülők	hátrányos, ingerszegény, esztétikai értéke alacsony

- A játszóterekről a biztonságtechnikai követelmények előtérbe kerülése kiszorítja a természetes elemeket környezeti elemeket (vizet, talajt) és a vegetációt

Természetes környezettől elszakadó játszóterek következménye	
játszószeres, berendezések	előnyös, mivel a mesterséges felületek kevesebb rendszeres karbantartást igényelnek
gyermek	minden életkorban hátrányos, mivel meggátolja a gyermekek számára a természetes, változó környezet megtapasztalását.
szülők	előnye, hogy a játszóterek szinte minden időjárási körülmény között használhatóak hátrányos, mivel a játszótér jobban kitetté válik a környezeti hatásoknak (por, zaj, alacsony páratartalom)

A kritikák nyomán a tervezés fókuszába a játszótéren kívüli „játszható” városi terek kerültek, a tervezés célja a város, mint játszótér játszhatóvá tétele. Blinkert Freiburgra készített – a gyermekek akcióterületének elemzését követően – átfogó játéktér-terjesztési tervet, Boching Sarstedt egy városrészére, az akkor épült lakótelepes Auf dem Klei-ra készített tervet „Város a gyermekeknek – város mindenkinek” címmel. Vizsgálatuk és a tervezés módszere meghatározóvá vált a korszakban, ezt követően számos városvizsgálat, módszerelemző tanulmány, diplomaterv készült a témában.

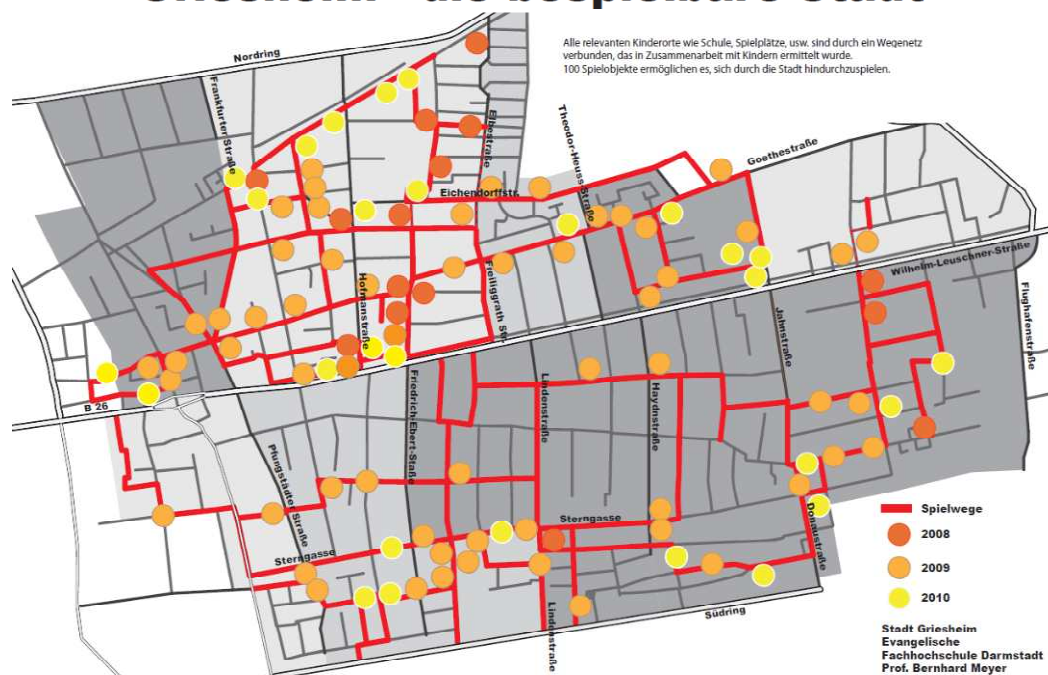
Boching tanulmányában kiemeli, hogy szükséges lenne a környezeti hatásvizsgálatok mintájára egy gyermekbarát vizsgálati rendszert megalkotni, mely magában foglalja a terület alapos megismerésén túl az érintettek bevonását, saját tervét az Auf dem Klei területén lakó gyermekeknek bemutatja.

Blinkert elmélete, miszerint a város gyermekek számára akkor használható, ha végigjátszható, játékterekkel sűrűn ellátott, és a játékterek játékra (is) alkalmas, forgalomcsillapított játszótérrel összekötöttek. Az így létrejött város, a „Bespielbare Stadt” legfőbb tulajdonsága a játékterek gyors elérhetősége, a város általános játszhatósága. Az elméletet támadók legfőbb ellenérve az, hogy az utak mentén kialakított játékterek megnehezítik az eljutást az iskolákba, a gyermeket nem tanítják meg „felnőtt módra” közlekedni és a gyermekek játék miatt csökkent figyelve a közlekedési

baleseteknek való kitettségüket is növeli. Számos különböző léptékű és szempontú városvizsgálat és „játszhatósági terv” megalkotását követően az első végigjátszható város projektet Németországban Griesheim hajtotta létre, 2008-2009-ben.

A játéktér-fejlesztés elve az volt, hogy egy 25 km hosszú játéktér-rendszerrel összekötötték a decentralizáltan elhelyezett játéktereket, melyeken 100 db játszószeret helyeztek el egyenként vagy kis csoportokba rendezve. A játszóutak mentén a parkolást megszüntették és az így felszabaduló sávban játszószereteket, sportszereteket, egyensúlyozókat helyeztek el, játékos burkolatarchitektúrát és ingergazdag, évszakjelző növényekkel beültetett rabatt virágágyakat hoztak létre.

Griesheim - die beispielbare Stadt

6. ábra: A város játéktereinek és játéktérhálózatának terve (Forrás: Stadt Griesheim)

Bár a módszer megosztotta a tervező társadalmat, a „célcsoport” jól fogadta a fejlesztést, s a gyakorlatot átvette több német város. Ugyan városnyi területen hasonló léptékű fejlesztésre azóta sem került sor, a módszer beépült a tervezésbe. Hatására az utakat kísérő, szándékosan elaprózott játékterek, a városban fel-felbukkanó egyedileg elhelyezett játszószeret, a mászható, szerethető szoborszerű-kisarchitektúrák, utcabútorok és a monoton burkolt felületeket megtörő, ugrálóiskolás burkolatarchitektúrák számos városban vittek némi játékosságot a szabad terekbe.

játékszeret

sportszeret

egyensúlyozók

burkolatarchitektúra

növénykiültetés

Fotók: Stadt Griesheim

Az időszak jellemző tervtípusa a települések egészére vagy egy részére készülő „végigjátszható város terv” volt, mely a települések alapos vizsgálatát követően tartalmazta a szabad terek játszószeretekkel

való fejleszthetőségének helyeit, továbbá az ezeket felfűző, különböző eljárásokkal forgalomcsillapított utak hálózatát.

Összefoglalva: A második időszak a vizsgálati módszerek differenciálódásának, a tisztán higiénés szempontok helyett az élménygazdagságnak, játékoságnak a megjelenése. A korábbi mennyiségi játszótérszemléletet a tervezésben felváltja a minőségi játékterek iránti igény, melynek szélsőséges megnyilvánulása az egész város játéktérre alakításának eszméje. A vizsgálatokban a korszak elején tapasztalható főként közlekedés-szemléletű elemzések egyre komplexebbé válnak, vizsgálják a városhasználat társadalmi, lélektani és pedagógiai-fejlesztő hatását is.

– 3. időszak: ezredforduló, a részvétel és differenciálás korszaka

Mivel az előző időszak a „város, mint játéktér” elmélete a tervezés gyakorlatába elsősorban vizsgálati módszertana révén épült be, az ezredforduló időszakában olyan tervezési eszköz megalkotására volt szükség, mely a gyermekbarát várostervezés mind komplexebbé váló kérdéskörét megválaszolni képes. A megelőző időszakban megalkotott végigjátszható-város tervek – véleményem szerint – nem tudták kezelni a nagyvárosi léptéket és mivel túlságosan a játékterekre fókuszáltak, inkább a kisgyermekkor és kisiskoláskor kérdéskörét fedték le.

Időközben azonban mind nagyobb figyelmet kapott a serdülőkor, annak gyermekkorétól eltérő igényei és szükségletei. Nyilvánvalóvá vált, hogy a fiatalabb gyermekeknek szánt környezet tervezési elvei nem adaptálhatók oly módon, hogy a játékterek funkcióját kibővítik a serdülők sportolásra alkalmas tereivel; hanem a kortársakkal való kapcsolattartás helyeit is meg kell teremteni. Lehetőség szerint a szabad terekbe úgy integrálva, hogy zajhatásával a terek és a környező funkciók területfelhasználását ne zavarja. A szigorú zajvédelmi szabályozások⁵⁸ nyomán ugyanis a serdülőknek szánt sport- és ifjúsági játszóterek a '90-es években mind jobban a városperemre szorultak, ezzel párhuzamosan használatuk csökkent, a nagy beruházással létrehozott tematikus játékterek üresen álltak. Emellett – a társadalmi folyamatok és a tér/ifjúság vizsgálatok⁵⁹ nyomán – hangsúlyt kapott a kortárs kapcsolatok fontossága, a helybiztosítás szükségessége, ezzel a szabad terek szocializációs szerepe. A várostervezésben ezáltal a korábbi homogénnek tekintett célcsoport mindinkább differenciálódik, az egyes korszakok eltérő szükségletei és térhasználata a tervezési feladatot mind komplexebbé teszi.

Az időszak jellemző tervtípusa a játéktér-keretterv⁶⁰, melyet a Környezet- és Természetvédelmi Minisztérium és az Oktatás-, Nő- és Ifjúságügyi Minisztérium, a Berlieni Műszaki Egyetem és a Szociálpedagógiai Kutatóintézet dolgozott ki 1998-ban. Már a kidolgozásba bevontak köre is jelzi, hogy a tervtípus interdiszciplináris, a számos érintett területet ismerő szakértők munkacsoportját igényli. A játéktér-keretterv olyan tervezési eszköz, mely a várostervezés minden tervezési folyamatába beépíti a gyermekek és fiatalok városhasználati szempontjait, továbbá az előkészítő fázisba aktívan bevonja e csoportok képviselőit. „A szakmai tudás akkor ültethető át gyermek- és ifjúságbarát várostervezés során, ha a gyermekeket és a fiatalokat a saját területük ismerőiként és szakértőiként komolyan veszik.”⁶¹

⁵⁸ Sportanlagenlärmschutzverordnung - 18. BImSchV 18.07.1991. 1. melléklete

⁵⁹ teens-open-space: Freiraumplanung im Interesse der Jugendlichen -2001-2002 között Ausztriában folytatott modellkísérelt 4 város szabadtereinek „ifjúságbaráttá” tételére, az ifjúság tervezésbe történő bevonására (forrás: <http://www.teensopospace.at>)

⁶⁰ A dolgozat a Spielleitplanung fogalmát „játéktér-keretterv”-ként használja

⁶¹ Jan Abt – Berlieni Műszaki Egyetem Regionális és Várostervezési Tanszék, a berlieni játéktér-keretterv vezető tervezője 2010.

A tervezés participatív, a javaslatok az egyes területi egységekhez rendelt intézkedés- és feladatgyűjtemények. A tervtípus tehát egyfajta koncepcióalkotás, mely más tervezési folyamatok számára határoz meg keretet (szabályozás, szabadtérfejlesztés, stb.).

A korábbi tervtípusokhoz képest kevésbé konkrét, de jóval tágabb látószög alatt és komplexebben tekint a gyermekbarát kritériumokra. A közlekedés- és játéktérfejlesztésen túlmenően minden területnél megadja a bevonhatók és bevonandók körét, valamint a kooperáció formáját, ezáltal helyi közösségi stratégiává válik.

													
Halteverbot einrichten	Tempo 30 einrichten	Fahrradweg ausbauen	Ampelschaltung verbessern	Fußgängerüberweg schaffen	Gehweg ausbessern / verbessern	Querungshilfe	Grünpflege	Sanierung von Spielelementen	Beseitigung von Kleinabfällen	Minimierung von Konflikten	Vorsorge gegen Vandalismus	Gefahrenpunkt entschärfen	
													
naturnaher Spielraum	Mitbaustelle ermöglichen	Wasserspielplatz einrichten	Wasserspiel ermöglichen	besonderer Einzelbaum	legale Graffitiwand	Ort für kreative Gestaltung	Unterhaltung	Zugang zu anderem Spielangebot	Treffplatz pflegen	Stadtplatz pflegen	Spielangebote neu schaffen	Fläche öffnen	Patentpflanze zuweisen
													
Verkehr	Maßnahmen	Sonstige	Leuchtturmprojekt	Startprojekt	Kernbereich Spielleitplanung								

7. ábra: Berlin játéktér-kerettervében meghatározott feladatok (a terv jelmagyarázata)

Forrás: www.spielleitplanung-berlin.de

Összefoglalva: A harmadik időszakban a korábban meghatározott vizsgálati metodika bázisán a korábbinál komplexebb, rendszerszemléletű koncepciótervek készítése kezdődik, melyben megindul a gyermekek és ifjúság bevonása, ezáltal a tervezési szempontok differenciálódása. A tervezésben kulcsfontosságú a participatív vizsgálati és tervezési módszerek alkalmazása és a szakértői teammunka.

5. Tervezési szempontok számbavétele

Mint azt a korábbiakban láthattuk, a gyermekek térhasználatának történetisége, fejlődése, módja és gyakorisága alaposan megkutatott terület, azonban az ezekből leszűrhető tapasztalatoknak csak töredéke épült be a tervezési metodikába. A vizsgálatok a szabad terek használatának változásait és ezek hatásait jól körüljárják különböző szempontok figyelembevételével, s mind beszámolnak a terek beszüküléséről és a gyermekek kiszorulásáról a közösségi használatú közterületekről. Mind kiemelik a közterek használhatóságának szegregáltságát, korlátozottságát, minőségét, veszélyességét, szennyezettségét.

Ezekre a megfogalmazott kritikákra részben a fenntartók, azonban főként a tervezők tudnak reagálni. A tervezők feladata a közterek, szabad terek kialakítása oly módon, hogy az a térhasználatot lehetővé tegye annak, akinek a használatot szánja és gátolja a használatban azokat, akiket a térhasználatból ki kíván szorítani. Ha a tervező ismeri a gyermekek térhasználati szokásait és preferenciáit, képes azokra adekvát választ adva a számukra is jól használható tereket létrehozni. Véleményem szerint hibás mégis azt gondolni, hogy a gyermekek térhasználatánál a biztonságot szem előtt tartva őket a „zord felnőtt” köztérről a biztonságos gyermekjátszóterekre kellene „száműzni”, s hibás azt is gondolni, hogy a gyermeki fantázia és túlzott biztonságérzet okán a teljes várost „játszóterré” kellene alakítani.⁶²

Gyermekbarát ebben az értelmezésben az a városi tér, ahol a szülő jelenléte szükséges ugyan a tér használatának biztonságához, de a gyermek önállóan is tud tájékozódni, a tér egy részét önállóan is, állandó kontrol nélkül használni tudja.

Az, hogy a gyermekről miként vélekedünk, társadalmi kérdés; az, hogy mennyi időt töltenek szabadban, mennyit mozognak, hogyan fejlődnek a pszichomotoros és kapcsolt képességeik, népegészségtani (áttételesen tehát nemzetgazdasági) kérdés. Azonban az, hogy miként lehet olyan inspiráló, fejlesztő környezetet létrehozni, amiben a gyermekek, mint jövőbeli városlakók nem csak „úgy mellékesen”, megtúrt zavaró elemként szocializálódnak a városi környezetbe, hanem igényes és tudatos felhasználóként, az mérnöki feladat. Rengeteg kutatás folyik a gyermekekkel kapcsolatosan, azonban ezeknek részeredményei kizárólag a biztonságos használat foglalkozó szakágak (közlekedéstervezés, játszótértervezés) területeit lefedő tervezési segédletekbe épültek be⁶³.

Pedig, párhuzamot vonva a gyermekek passzív jogalanyiségének kérdésével, ezek a kutatások adnak valós képet a gyermekek tényleges használati szokásainak felmérésével az igényekről, nem pedig a szülők affordanciájára épülő, hibás társadalmasítás. A kutatások átültetése a tervezési gyakorlatba, normatívák, előírások meghatározása igen összetett feladat, sokrétű interdiszciplináris mérnöki munka eredménye - melyben az egyszerűsítések és egyértelműsítések szükségessége miatt biztosan kiszelektálódnak fontos elemek - azonban a tervezőkön és döntéshozókon való számonkérhetőség miatt szükséges.

Gyermekbarát tervezési segédletek alkalmazásával a városi szabadterek olyan hálózata hozható létre, mely a gyermekeket kísérők szempontjából „szülőbarátak”, a területet önállóan használó gyermekek szempontjából biztonságosak és a felnőtt városhasználat jó gyakorlatára kondicionálnak, azonban a többi használót nem szegregálják, hanem a teljes városi közösség számára növelik a használhatóságot és a környezetminőséget.

⁶² Vö. előzőekben ismertetett „Bespielbare Stadt” tanulmányok céljaival

⁶³ Vö: 6. fejezet

Bármely tervezési folyamat során a tervezési szempontrendszert 3 fő csoport alkotja, a jogi keretek, metrikus irányelvek, szabványok valamint a tervezés leginkább személyfüggő, legkevésbé mérhető és meghatározható, de legmeghatározóbb eleme, a minőség.

5.1. Jogi keretek

A gyermekjogi dokumentumok kimondják, hogy „*minden gyermeknek joga van ... a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez*”, azonban a gyermek számára a szükségleteit kielégítő fizikai környezet definiálása, továbbá az ehhez kapcsolódó kötelezettségek nem kerültek jogszabályban megfogalmazásra.

Ugyan az akadálymentes környezet tervezése során ismert és gyermekekre alkalmazott a csökkent közlekedési képességű személy kategória⁶⁴, azonban az OTÉK ezt a kategóriát nem alkalmazza, a gyermekekkel és szabad térrel kapcsolatosan kizárólag a közterületek gyermekkocsival történő megközelíthetőségét írja elő.

Országos, átfogó gyermekbarát környezet kialakítására vonatkozó jogszabályokkal még a nagy gyermekbarát szemléletű tervezési gyakorlattal és szakirodalommal bíró országok sem rendelkeznek, azonban a számonkérhetőséget szabványok (útügyi és játszóterekre, szabad terekre vonatkozó), valamint néhány esetben helyi építési jogszabályok segítik (zöldfelületek és játszótéri normatívák, családi parkolókra vonatkozó helyi előírások).

5.2. Műszaki irányelvek

A gyermekbarát város olyan várostervezési kategória, ahol a berendezett, kötött használatú játékterek (játszóterek, sportpályák), a szabad játék⁶⁵ terei, a gyermekeknek is szánt köztérrészek hálózatba rendezettek, s ezek a hálózati csomópontok könnyen és biztonságosan megközelíthetők a lakóterületekről, gyermekintézményekből és a gyermekeknek (is) szánt szabadidős létesítményekből.

A városi szövetben ez a különböző funkciójú szabadterek olyan újrafelosztását igényli, ahol világosan elkülönülnek a gyermekek önfelelt játékának terei azoktól a terektől, amelyek gyermekbarát kialakítása segít a felnövekvőknek betagozódni a felnőttek világába, biztosítja „pufferelt” környezetben a valós veszélyhelyzetek felismerését. Ezáltal a tervezés keretei között meghatározható gyermek és szülő számára a kontrol szükségessége és mértéke, a szülő egyéni döntése alapján biztosítható a gyermek önállóságának és felelősségvállalásának foka.

Szempontrendszerek a tervezés során:

A. A gyermek-célcsoport kora

A korábbiakban vázolt szülői és társadalmi gyermekkorfelfogás alapján a tervezés két, motivációjában alapvetően eltérő csoport igényeinek összehangolásával történik. A két csoport legkézenfekvőbben életkor alapján tagolható kisgyermek és kisiskolás korosztályra, azonban ez a csoportba sorolás erősen leegyszerűsített. Döntően befolyásolja az egyes „gyermekegyedek” fejlettségében, adottságában, tapasztalataiban fennálló különbözőség,

⁶⁴ e-UT 03.05.11 Mozgáskorlátozottak közlekedését segítő közúti létesítmények kialakítása MAUT 2000

⁶⁵ Santer és mtsai definíciója: Szabad játék az a játék, ahol a gyermek határozza meg, mit és hogyan, meddig akar végezni, a játéknak nincs a felnőttek által előre meghatározott célja és menete. A felnőtteknek biztosíthatnak területet a játék számára, részt vehetnek benne, de a szabad játékot a gyermek irányítja

továbbá a gyermekek – az eltérő szülői nevelési elvek és korlátozási szándékokból fakadó – eltérő „korlátozottsági foka”.

- A kisgyermekek számára a csomópontokat a kiszámíthatóságra épülő játékterek jelentik, melyek megközelítése felnőtt kísérettel történik. Ez a korcsoport állandó felügyelet alatt áll, így számukra a térhasználatot a szülők általi ellenőrizhetőség, biztonság és kiszámíthatóság jellemzi.

- *Összefoglalva: a kisgyermekek esetében a gyermekbarát város szülőbarát várost jelent.*

- Kisiskolásoknál egyfajta függetlenedési, önállósodási szándék jelenik meg gyermekben és (ritkábban) szülőben egyaránt, így az ellenőrizhetőség, biztonság és kiszámíthatóság itt teljesen más értelmet kap. A korszakot az identitáskeresés és a társas kapcsolatok megjelenése jellemzi.

- *Összefoglalva: A korosztály aktivitási sugara napról-napra távol, így itt válik el különösen, mennyivel több a gyermekbarát szemlélet a biztonságos közlekedésnél, szervezett játéktereknél és az akadálymentesítésnél.*

B. Az elvárások

A gyermekek által használt városi térrel szembeni fő elvárás, hogy miközben lehetőséget adnak a mozgásra, megfigyelésre és felfedezésre, egyben legyenek a gyermek aktivitásához mértén biztonságosak is.

• **fizikai aktivitás ösztönzése**

A fejlődési-térmegismerési folyamatok életkori sajátosságai alapján megengedhető az olyan általánosítás, egyszerűsítés, hogy a mozgás ösztönzésének hangsúlya kisgyermekeknél a fejlesztésen, míg iskoláskorúaknál inkább az egészségvédelmen van.

A mozgás szerepének ismeretében annak ösztönzése kiemelten fontos tervezési feladat, különösen annak a vizsgálatnak az eredményeit tekintve, melyeket Gordon-Larsen és munkatársai végeztek reprezentatív, nagyszámú mintán Észak-Floridában, s mely alapján megállapítható, hogy míg a fizikai inaktivitást belső, személyi és szociális tényezők determinálják, addig a fizikai aktivitás mértéke a környezetminőség függvénye.

A feladathoz kapcsolódóan két szempontot kell figyelembe venni:

1. felnőttétől eltérő méretek

A műszaki irányelvek közül a fizikai akadálymentesítés az, amely a gyermekek testi adottságaiból (magasság álló és ülő helyzetben, elérési távolság) egyenesen levezethető. Elegendő a mozgásukban akadályozottak számára már jól kidolgozott, metrikusan meghatározott irányelveket kiegészíteni a gyermek méreteire és testi erejére alapozottan.

2. felnőttétől eltérő figyelem és reakciók

A „gyermekség” mélyebb dimenzióival foglalkozik a közlekedés-biztonság, mely a gyermekek eltérő

- reakcióidejével,
- tér és hangérzékelésével,

továbbá a játék során egyéb tényezők iránti csökkent figyelemmel is számol a tervezés során. Mivel a gyermekeket ért közlekedési balesetek elemzésével, továbbá empirikusan a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelő közlekedési magatartás jól feltárt terület, a gyermekek

városhasználatát segítő műszaki megoldások széles tárháza áll rendelkezésre (gyermek közlekedési lámpa, forgalomcsillapítás és parkolás gyermekbarát megoldásai).

- **felfedezés örömeinek biztosítása**

A gyermekek szabadtéri tartózkodását nem csupán napirendjükből, mobilitásukból eredő erős mennyiségi csökkenés jellemzi, hanem a játék egyre formálisabbá válása is. Pedig a gyermek fejlődésének kulcsa a kötetlen játék, mely során kipróbálhat, kísérletezhet és megérthet dolgokat, összefüggéseket. A játék 5 alaptulajdonságát⁶⁶ (kognitív, kreatív, fantáziadús, érzelmi alapú, társadalmi /szocializációs/ aspektusú) áttekintve elmondható, hogy a szabadterek már önmagukban is biztosítják azt a változatosságot (váltakozó évszakok, eltérő időjárási viszonyok, változatos használói réteg), mely a gyermekek számára vonzó. Ha ez még kiegészül a multifunkcionális használhatósággal, bizonyos tereknél az építhetőséggel, akkor a kisiskolás korosztály számára mindig tud olyan használatot nyújtani, mely az aktuális igényeiknek, elvárásaiknak megfelelő. Ezért különösen fontos a szabad játékterek kijelölése, ahol a tér különböző mértékű „berendezetlensége” felkelti a gyermekek érdeklődését és kreativitását.

8. ábra: Építhető játékterek (Forrás: www.spielplatzansichten.de, saját fotók)

A gyermekek alkotás-vágyának, kreativitásának kielégítésére Sørensen dán kerttervező már az 1940-es években tervezett ún. Robinson-játszótereket⁶⁷, melyeken a gyermekek szabadon építhettek. A személyiséget és szocializációt fejlesztő játszóterek Észak- és Nyugat-Európában, valamint az USA-ban nagy népszerűsége tettek szert, gyorsan elterjedtek⁶⁸. Jellemző funkcióik a tereplasztikák, kötélpályák, faházak, kunyhók, patakmedrek és vizes játékok, de akár tűzrakóhelyek is. Mivel általában felnőtt felügyelettel üzemelnek, továbbá a játékok egy része saját építésű, az eszközök értelemszerűen nem felelnek meg a szabványoknak, nem minősítettek, így minden gyermek saját felelősségére használhatja, mely a gyermekeket nagyobb felelősségvállalásra ösztönzi.

- **természettel való kapcsolat biztosítása**

Az előző pontban részletezett változatosság, felfedezés történhet tervezett élményelemekkel (mint pl. a szabadtereken egyre gyakrabban létesített vízjátékokkal), továbbá azzal, hogy biztosítjuk a gyermekek számára a természeti és környezeti elemek természetes környezetben történő megtapasztalását. Ennek egy példája a Német Természetvédelmi Hivatal koncepciója⁶⁹, melyben természetes körülmények közötti városi játéktérben kívánja biztosítani a kötetlen játékot és egyéni tapasztalás útján történő tanulást (természetes

⁶⁶ Santer J, Griffiths C, Goodall D. Free play in early childhood. A literature review. 2007

⁶⁷ Soós Béla: Játszóterek tervezése, kivitelezése, üzemeltetése 2006.

⁶⁸ Részben alacsony kialakítási költségüknek is köszönhetően.

⁶⁹ Das Konzept der Städtischen Erfahrungsräume 1998 Hans-Joachim Schemel, Konrad Reidl, Baldo Blinkert: Naturerfahrungsräume in Städten – Ergebnisse eines Forschungsprojekts nyomán

tapasztalás terei, Naturerfahrungsräume, továbbiakban NER). A NER olyan, min. 2 ha kiterjedésű természetes terület, mely nem áll sem védelem, sem fenntartás alatt, a terület min. 50%-án természetes szukcessziós vegetáció található. A lakott területekről könnyen és szabadon megközelíthető, 7 év alatt felügyelettel, idősebb gyermekeknek felügyelet nélkül látogatható, a tevékenységek közül a motoros sportok tiltottak, minden más (építés, a terep megváltoztatása) megengedett. A NER célja, hogy a gyermekek instrukciók és pedagógusi felügyelet nélkül, saját tapasztalataik útján ismerjék meg a természetes játéktereket, ahol a „kijelölt út elhagyható” és „fűre lépni szabad”. A létrehozott 4 modellteret⁷⁰ 2 éven át monitorozták, hogy megfigyeljék a gyermekek viszonyulását a kezdeményezéshez és azonos korcsoportú játszótéri kontrollcsoporttal összevetve az alábbi eredményeket kapták⁷¹:

- A NER-használók hosszabb időt töltenek a játéktérben, mint a játszótéri kontrollcsoport
- Gyakrabban érkeznek kíséret nélkül, gyakrabban és tovább játszanak felügyelet nélkül
- Gyakrabban játszanak csoportban, mint egyedül vagy kettesben
- Komplex vagy különösen komplex játékokat játszanak kitartóbban, huzamosabb ideig
- Érzelmileg jobban kötődnek a helyhez

Ezen vizsgálati eredményeket figyelembe véve általános elvárás minden gyermekeknek is szánt szabad téren, hogy a természeti elemek olyan formában legyenek jelen, hogy az élményelemmé válhasson.

9. ábra: Természetes elemek természetközeli játékterek (Forrás: www.spielplatzansichten.de, saját fotók)

- **szocializáció**

Kisgyermeknél a tervezés célja a szocializáció elősegítése a játékon keresztül, iskoláskorúaknál kortársakkal kialakult kapcsolatok ápolásához szükséges hely biztosítása, fokozatos integrálódás a felnőtt térhasználathoz.

Mivel az iskoláskorú gyermekek térhasználatában mintaként a felnőttek térhasználata, mozgásuk stb. irányadó, magától értetődő, hogy a gyermekek számára szeparált tereken (pl. játszótér) ezek megfigyelésére, utánzására nem nyílik lehetőség. Ezért a szocializáció a felnőttek által használt városi térben, illetve önállóan a gyermekek számára biztonságossá tett felnőtt térben történik. Így a város már azonos minőségű játéktérként, tanuló térként, nyelvként tud beépülni a gyermekek életébe, mint ahogy majd később használni fogják.

Új eszközként jelent meg az esélyegyenlőséget támogató inkluzív design⁷², mely utcabútorozásánál biztosíthat a gyermekek számára is innovatív, tájékozódást segítő,

⁷⁰ Stuttgart, Freiburg, Karlsruhe, Nürtingen

⁷¹ Hans-Joachim Schemel, Konrad Reidl, Baldo Blinkert: Naturerfahrungsräume in Städten – Ergebnisse eines Forschungsprojekts nyomán

⁷² "Inkluzív design" azoknak a professzionális formatervezőknek a válasza a felhasználók sokféleségére, akik ... erkölcsi felelősséget éreznek aziránt, hogy mindenkinek - minden állampolgárnak - olyan környezetet, olyan termékeket és olyan szolgáltatást kell nyújtani, ami mindenki számára hasznos, és ezáltal elősegíti a társadalmi integrációt és egyenlőséget (forrás: Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala)

multifunkcionális, akár játékra is alkalmas megoldásokat. Mivel az szabadtéri kisarchitektúrák gyorsan avulnak, rongálásnak kitéve, emiatt gyorsan cserélődnek, ezért alkalmazásukkal azonnal, pontszerűen és figyelemfelkeltően megjelenhetnek a városi térben. Játékosságuk, egyedi megjelenésük, affordanciájuk révén markáns üzenethordozó közzé válhatnak.

10. ábra: Ülhetőség affordanciája

Mivel „a beltéri bútorokkal ellentétben, a közterületi bútorzattal szemben elvárás, hogy kiszolgálja, mi több, serkentse a társadalmi interakciókat⁷³”, az inkluzív design szemléletében létrehozott utcabútorok gyermekek számára való alkalmassága megfelelőséget biztosít a felnőtt korosztályoknak is, lehetővé téve szabad terek „generációkon átívelő” berendezését.

C. Tervezési elvek

A tervezés során a gyermekek is szánt környezettel kapcsolatos elvárások teljesülése érdekében az alábbi elvek kibontása szükséges a megjelölt tervezési területen:

- megközelíthetőség – településtervezés
- biztonság – közlekedéstervezés, játszó- és sportobjektumok tervezése
- funkcionalitás és esztétikum – környezetalakítás, szabadtértervezés
- élményfaktor – kontextuális vizsgálat alapján meghatározandó

5.3. Minőség

A jogi normák és műszaki irányelvek betartása önmagában még nem garantálja, hogy az adott tervezési területet a gyermekek valóban szeretni fogják, az rájuk ösztönzően és fejlesztően hat majd. A jogi és műszaki szabályok betartása megfelelő teret fog eredményezni, de a gyermekeknek nem megfelelő, hanem jól használható városi térre van szükségük. A gyermekek által jónak tartott tereket szívesen használják, vigyáznak rá és kevésbé válnak a vandalizmus áldozatává⁷⁴.

A tervezés során legnehezebb annak megfogalmazása, mi az a minőség, amellyel biztosítható, hogy a tervezett terület gyermekek és gyermekes családok számára vonzóvá váljon. Vannak követhető példák és ellenpéldák, a tervezést segítő kiadványok, de a minőség meghatározásához gondos kontextuális felmérés szükséges a térhasználati szokásokról, azok egyéni és társadalmi háttéréről, esetleges irányíthatóságáról.

A gyermekbarát szemléletű tervezési feladat során a téma szerteágazósága, az előző fejezetben részletezett számos érintett szakterület miatt különösen kiemelt a teammunka szerepe. Nem a hagyományos „szakági mérnökök csoportja” teamé, hanem olyan munkacsoporté, mely garantálja a holisztikus szemléletet, melyben részt vesznek a gyermekek viselkedését, szokásait, motivációit ismerők és értők is annak érdekében, hogy segítsék a tervezést az (esetleges) jogi és metrikus normákon túli szempontok észre- és

⁷³ Zöldi Péter: Bútorok az utcán – térben és időben

⁷⁴ Davis and Jones, Children in the urban environment: an issue for the new public health agenda, Health and Place 1996

figyelembe vételében. (A tervezés interdiszciplináris és holisztikus folyamatát szemlélteti az 8. ábra)

Különösen fontos a csoportos munka annak tekintetében, hogy a gyermekek térhasználata számos, a felnőttek számára készülő terekben evidensnek tekintett térhasználati magatartásnak ellentmond. Gyermekeknek tervezni nem azt jelenti, hogy „kisfelnőttek” részére infantilizálni a világot, színes Disneyland-é változtatni a városi tereket, hanem megismerni a gyermekek felnőttekétől eltérő megismerési, tájékozódási, analízis-szintetizáló folyamatait és a térben reagálni azokra.

A minőség a tervezés legkevésbé definiálható, leginkább a tervezők motiváltságán, felkészültségén múló faktora.

6. Városi léptékű minőségi kritériumok listája

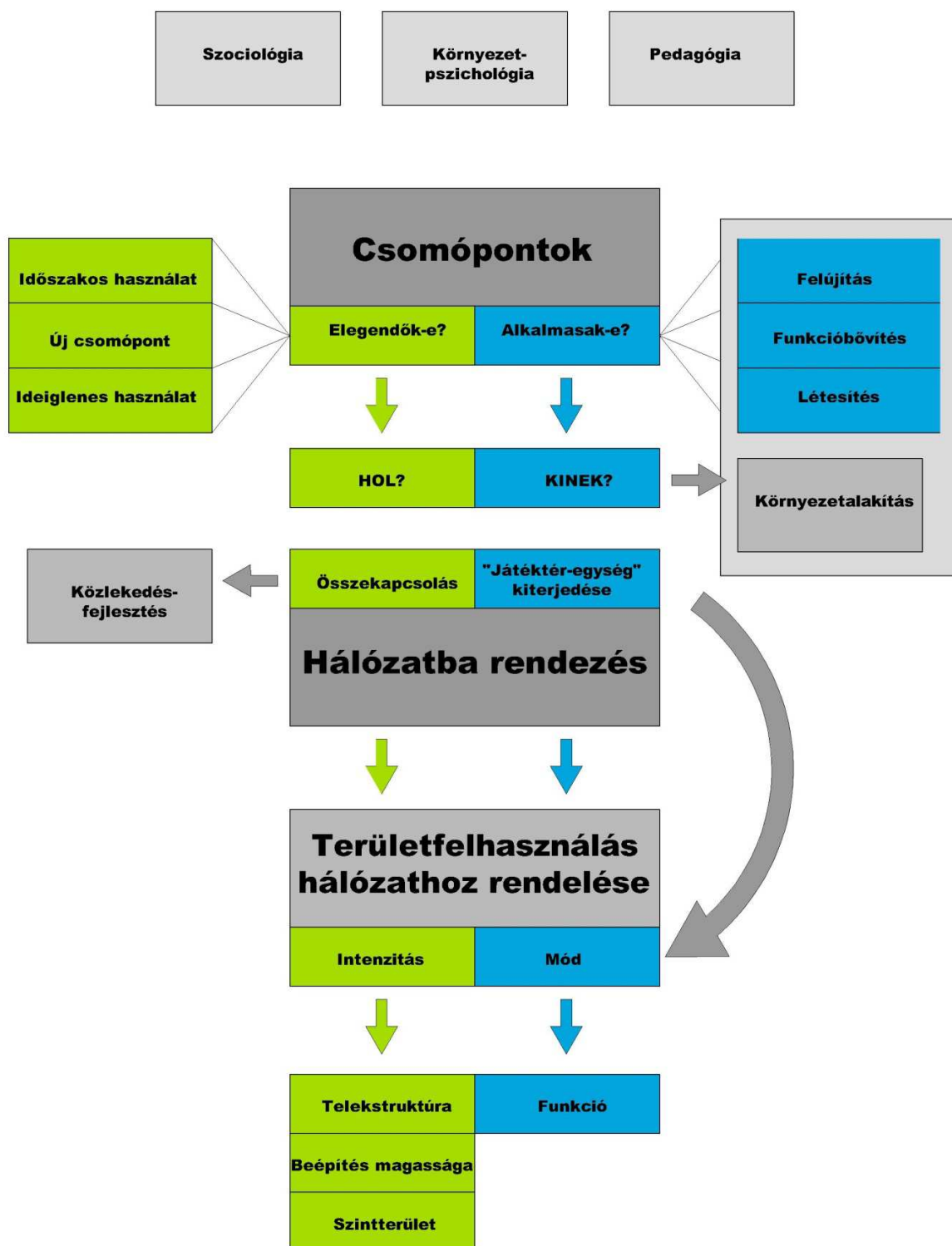
A gyermekbarát városok tervezésének középpontjában a játék, mozgás és a kommunikáció területei, a szabadterek állnak. Mennyiségük, minőségük, sokféleségük és hálózatba rendezettségük módja a legtöbb városlakó számára a város élhetőségének mutatója.

Mivel a gyermekbarát város a szabadterek hálózata, városi szinten a tervezés alapegysége a játéktér. Ez a megközelítés két irányból is segíti a tervezőt, hogy

- a hagyományostól eltérő szemléletet alkalmazzon a tervezés folyamán (affordanciák⁷⁵ alkalmazása, hibás sémák kiküszöbölése),
- ne a tervezésben jelentős szakirodalommal rendelkező (és a külön fejezetben bemutatott) közlekedésbiztonság, akadálymentesítés, játszótértervezés vezérelveit adaptálja nagyobb léptékre, hanem a nagyobb rendszerek vizsgálatához más szempontrendszert határozzon meg.

A várostervezés eszközeivel hosszabb távon, gyakran áttételesen befolyásolható a térhasználat, azonban a funkciók térbeli tagolása és a használatok intenzitásának szabályozása keretet biztosít az objektum-szintű tervezéshez.

⁷⁵ Vö. Gibson 3. fejezetben ismertetett affordancia-elmélete

11. ábra: Tervezési metodika folyamatábrája

A városszerkezet meghatározza a lakosság mobilitási igényét és a közlekedés módját, továbbá az egyes beépítési módok – a szabad játéktér megléte, illetve hiánya irányából – befolyásolják a városi tér használatának módját és mértékét. Elsőként annak tisztázása szükséges, *mi tekinthető játéktérnek*.

Ugyan a gyermekek sajátos térhasználatából következően minden terület alkalmas bizonyos játékra, azonban a városok területfelhasználásából adódóan a játéknak, a mozgásnak külön lehatárolt terei vannak. Ezek lehetnek felügyelők által kontroláltak, játszó- vagy sporteszközökkel felszerelt szabadidős- és sportlétesítmények, formális játékra kialakított terek (kalandparkok, tematikus parkok), de különösen szabadjátékra ideálisak a berendezés nélküli, természetközeli területek, extenzíven fenntartott közparkok, városi erdőterületek szegélye, vízparti területek. Különösen értékesek ezek a területek abból a szempontból, hogy lehetővé teszik építő játékok játszását és a fenntartás alacsonyabb szintje miatt nem jelent konfliktust, ha a játék után a területen taposás, „földmunka”, építés nyomai maradnak.

		POTENCIÁLIS			
T E R M É S Z E T K Ö Z E L I	Parlagok	Gyepek	Erdei tornapályák	Építő játszóterek	
	Beerdősült területek	Extenzív parkok	Építő játszóterek	Kalandparkok	
	Bemutatóhelyek, tanösvények	Vízpartok		Erdei iskolák	
	Szegélyek	Ligetek			
SZABAD			BERENDEZETT		
Belső udvarok	Grundok	KRESZ-játszóterek	Játszóterek	U R B Á N U S	
Rendezvényterületek	Woonerfek	Sportpályák	Tornapályák		
Urbánus maradék terek	Sétálóutcák	Játszóutcák	Gördeszka-pályák		
	Nagy felületű parkolók	Közterek	Vizes játszóterek		
		POTENCIÁLIS			

12. ábra: Játékterek csoportosítása

Nagymozgásos, közlekedéssel kapcsolatos játékokra (kerékpározás, rollerezés, görkorcsolya) ideálisak – az extenzív városi parkokon túlmenően – a forgalomcsillapított utcák, lakó- és pihenőövezet utcái, woonerfek, illetve az ún. játszóutcák⁷⁶ is. Az első játszóutcákat Freiburgban alakították ki, a forgalomcsillapított, táblával jelzett lakó- és pihenőövezetek az alábbi képen szemléltetett berendezésével.

⁷⁶ Neufert 2000 217. o.

Forrás: www.delmagyarorszag.hu

Forrás: www.freiburg.de

13. ábra: Játészóutcaként továbbfejlesztett lakó- és pihenőövezet

Potenciális játékterek lehetnek időszakosan (közhasználatra megnyitott belső udvarok, iskolák, óvodák, egyéb intézmények szabad terei, időszakosan forgalom elől elzárt területek) és ideiglenesen használható területek, mint a beépítetlen foghíjak is.

Bár ellentmondásnak tűnik, de potenciális játékterek kijelölése során különösen fontos a biztonságos használhatóság mérlegelése, mivel a beavatkozás foka alacsony (vagy nincs), így a veszélyhelyzetek kezelésére nincs mód. Más megítélés alá esik a természetközeli szegély, ahol a használat során fellépő kockázatok nem kivédhetők és kivédésük az egészséges veszélyérzet kialakulása érdekében nem is kívánatos, és más megítélés alá kerülnek a kiürített foghíjak, ahol a bontás, deponálás következtében nemkívánatos veszélynek lehetnek kitéve a használók. Ezt mindig az adott terület vizsgálatát követően szükséges értékelni.

A szabad játékterek jelentős szocializációs potenciállal bírnak, azonban számolni kell azzal is, hogy a kontroll alacsonyabb szintje miatt megjelenhetnek nemkívánatos elemek (droghasználók, bűncselekmények elkövetői) is.

- A szabad terek területi aránya és kiterjedése

A sűrűn lakott belvárosi területeken a játékra alkalmas szabad terek aránya alacsony, ezek általában intenzíven fenntartottak, gyakran berendezettek, így előnyösebbek kisgyermek számára. A kisiskolás korosztály számára hiányzó szabad játéktereket a területen magasabb kulturális programkínálattal pótolják, mely szocializáció szempontjából elfogadható alternatíva, azonban fizikai aktivitásra és szabad játékra nem ösztönöz. Hasonlóan kevés a közösségi játékterek aránya a kertvárosias családi házas területeken is, mivel a játék számára jórészt csak a magánterületek biztosítanak helyet, ezek azonban kiterjedésükben, kialakításukban szintén csak kisgyermekkorban elégségesek. Azonban ezeken a területeken nagyobb lehetőség nyílik kisiskolások számára szabad játékra, mivel a lazább beépítésű területeket övező beépítetlen területek magas szabad játéktér-potenciállal rendelkeznek.

- A szabad terek megközelítésének időigénye

A játékterek optimális esetben naponta látogatott városi terek, így fontos szempont a gyermekek életkori sajátosságai által meghatározott aktivitási sugáron belüli elhelyezkedésük. Ez az empirikusan meghatározható aktivitási sugár a szomszédsági egység mintájára létrehozott „játéktér-egység” lehatárolásánál alkalmazható. A „játéktér-egység” adott életkorú gyermek által a játéktérrel 5 perc gyaloglással (200-1000 m) vagy kerékpározással (200-1600 m) elérhető területet és funkciókat fed le. Az egység gyakorlati jelentőségét a lakóterületek és gyermekintézmények vonzáskörzetének lehatárolása és

metrikus vizsgálata, továbbá a hálózati kohézió meghatározása és funkciótelepítés szükségességének ellenőrzése adja.

Mivel az egység kiterjedése korcsoport-függő, az egyes játéktér-típusok hálózaton belüli eloszlásának megfelelése is vizsgálható (játsszótér inkább az óvoda 300-500 m-es körzetébe kerüljön, szabad játéktér az idősebb célcsoport nagyobb aktivitási sugara miatt az iskolától távolabb is elhelyezkedhet).

- A szabad terek megközelítésének módja

A forgalom növekedése, az ebből eredő veszély fokozódása, a parkolás helyigénye továbbá az utak szabad tereket fragmentáló hatása miatt erősen csökkennek, számos esetben meg is szűnnek a gyermekek felügyelet nélküli szabad mozgásának lehetőségei. A dolgozó szülők gyermekeinek mozgása így egyre jobban beszűkül a szervezett sportfoglalkozásokra, továbbá a játszóterek területére.

Szabad terek megközelíthetősége érdekében a közlekedési rendszert az alábbi szempontok alapján szükséges felülvizsgálni:

- Akadályok

Városi terekben a nagyforgalmú utcák a gyermekek mozgását életkortól függően többé-kevésbé áthatolhatatlan folyosóként gátolják, ezért gyakran nem a játékterek mérhető távolsága, hanem azok megközelítésének módja jelenti megközelíthetőség fő szempontját.

- Kapcsolódások

A gyermekbarát várost játékterek hálózatának tekintve a szabad terek gyalogos bejárhatósága tervezési alapkövetelmény, ahol vizsgálni kell a gyalogos hálózat akadálymentes kapcsolódását a szomszédos terület-felhasználásokhoz, a gyermekintézmények forgalomcsillapított területeihez, valamint a közösségi közlekedéshez és a parkolási rendszerekhez.

7. Műszaki irányelvek alkalmazhatóságának vizsgálata a választott mintaterületen

Városrészek, városi rendszerek tervezése szempontjából a gyermekbarát kialakítás inkább szemlélet és látásmód kérdése, mivel városrésznyi léptékbe nehéz átültetni a kisebb egységekre, objektumokra megfogalmazott műszaki elveket. Ha azonban a gyermekbarát várost, mint játékterek és azokat elérő utak hálózatát tekintjük, adódik a kérdés, mekkora legyen az egyes csomópontok közötti távolság? Mikor alakul még ki kohézió az egyes csomópontok között és milyen feltételekkel?

Lehet-e szomszédsági egység mintájára játéktér-egységeket kijelölni, ahol a centrumot a formális és szabad játék terei jelentik?

1.1. A vizsgálat célja

Annak meghatározása, hogy kisiskolások használnak-e játék céljából szabadtereket és ezek kiválasztásában azok elhelyezkedésének milyen szerepe van. Van-e összefüggés a kisiskolások által bejárt útvonalak és a használt játékterek között, vagy a játéktér-választásnál a lakóhely vagy iskola „vonzáskörzete” a meghatározóbb.

1.2. Vizsgálat módszertana

A vizsgálatban két célcsoport térhasználati szokásai (kereslet) kerülnek összevetésre⁷⁷ az általuk használt térben, mint egységben fellelhető berendezett, szabad és potenciális játékterekkel⁷⁸ (kínálat).

A vizsgálat során **célcsoportot** a XIII. kerületi Pannónia Általános Iskola 1/b és 4/b osztályának tanulói jelentik. A célcsoportok úgy kerültek meghatározásra, hogy a Piaget-féle gyermekkor-tagolási módszer alapján a kisiskoláskor 6-10 évig terjedő időszakának két szélső korosztályát alkossák. A vizsgált osztályokban kétnyelvű speciális tanrend van, így a gyermekek óraszámja az átlagosnál magasabb, azonban a két osztály egymáshoz viszonyított többletterhelése arányos.

A célcsoportok térhasználati szokásainak kiértékeléséhez a tanulók 2 hetes időintervallumban mért mobilitása kérdőíves formában kerül felmérésre. Az 1. sz. mellékletben szereplő kérdőív az osztályfőnökök (Zöldkerti Diána 1/b és Géder Bernadett 4/b) jóváhagyásával a szülők levelező listáján keresztül jutott el a 30 (1/b) és 28 (4/b) fős célcsoporthoz. A kérdőívet a szülők on-line a goo.gl/JhL0o linkre kattintva tudták megtekinteni és kitölteni.

A kérdőívek kiértékelése grafikusán és táblázatosan történt az alábbiak szerint:

- A gyermekek bejárt útvonalait a kétheti gyakoriságnak megfelelően 3 eltérő vastagságú és vonaltípusú vonalláncsal jelölöm,
 - a folyamatos vastag a napi,
 - a szaggatott vastag a heti minimum kétszeri,
 - a szaggatott vékony a heti maximum egyszeri, illetve kétheti

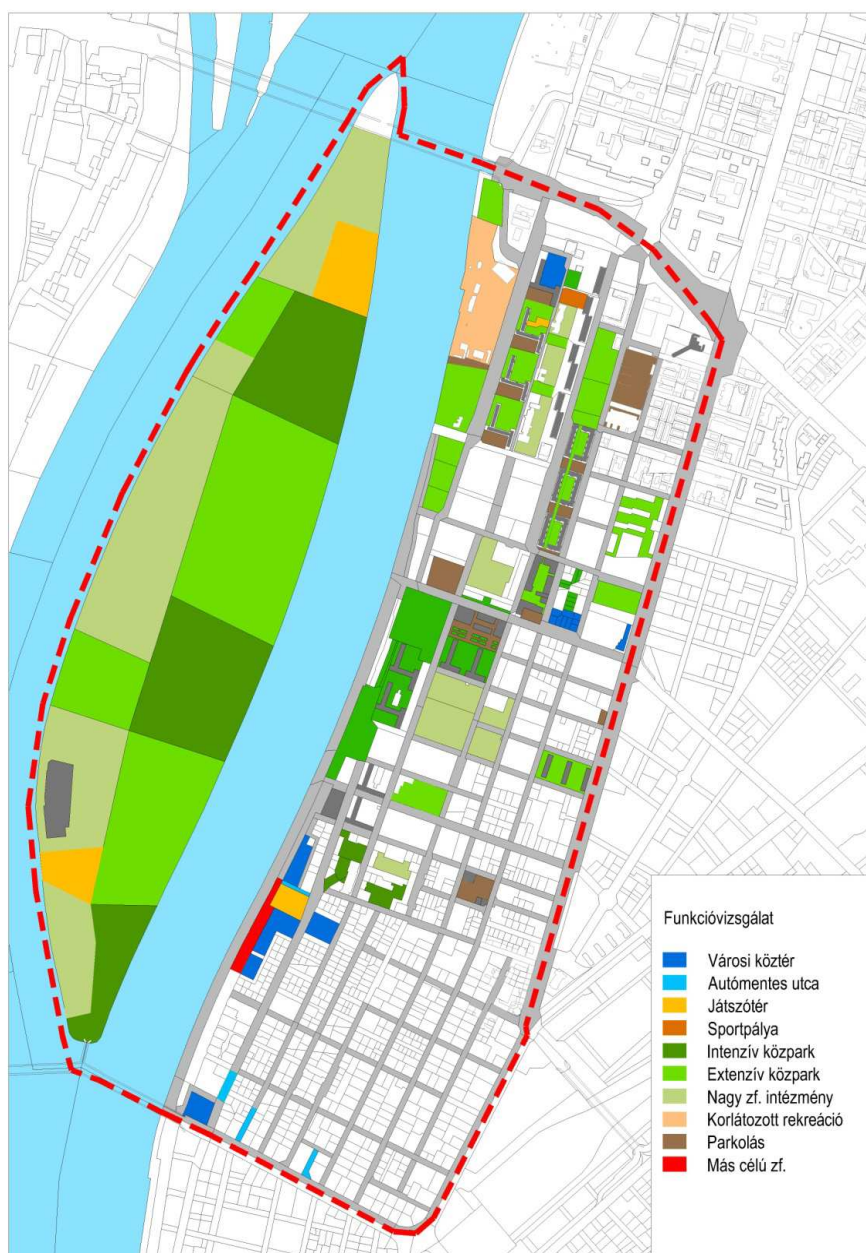
⁷⁷ Használati szokásokat felmérő kérdőív készítéséhez a „Zu Fuß zur Schule” iskolai kérdőívét, Baldo Blinkert, Marco Huttenmoser felméréseit és az Esseni Egyetem „Verkehrskonfliktforschung auf Schulwegen in Essen” c. felmérésének kérdőíveit vettem alapul és egészítettem ki.

⁷⁸ A szabad terek ellenőrző-listájához az Akadálymentesítési segédletet, Marion Oblasser felméréseit, továbbá a Spielleitplanung felméréseket vettem alapul és egészítettem ki.

gyakoriságot jelöli. A fekete szín az 1/b tanulóinak, zöld a 4/b tanulóinak mozgásait jelöli.

- A gyermekek közlekedési szokásai (időigény, kísérés, közlekedés módja) táblázatosan, a lakóhely minőségére (beépítés módja, emelet, lakás mérete, gyermekszobák száma) adott válaszok mátrixosan kerülnek kiértékelésre.

Az elemzés során az **elérhető játéktereket** a XIII. kerület Margit-sziget – Margit körút – Váci út – Árpád híd által határolt területen vizsgáltam, mivel az célcsoportba tartozó gyermekek lakóhelyei – 7 kivétellel – ezen a területen belül helyezkednek el (kéttannyelvű osztályokba jelentkezhetnek a beiskolázási körzeten kívüliek is). A lehatárolt területen a kerület Angyalzöld 2011-2014 c. fejlesztési dokumentációjához készített zöldfelületi és játszótér kataszterét alapul véve, a 14. ábra térképén szereplő területeket határoltam le, melyeknek helyszíni bejárást követően meghatároztam a jelenlegi valós funkcióját.

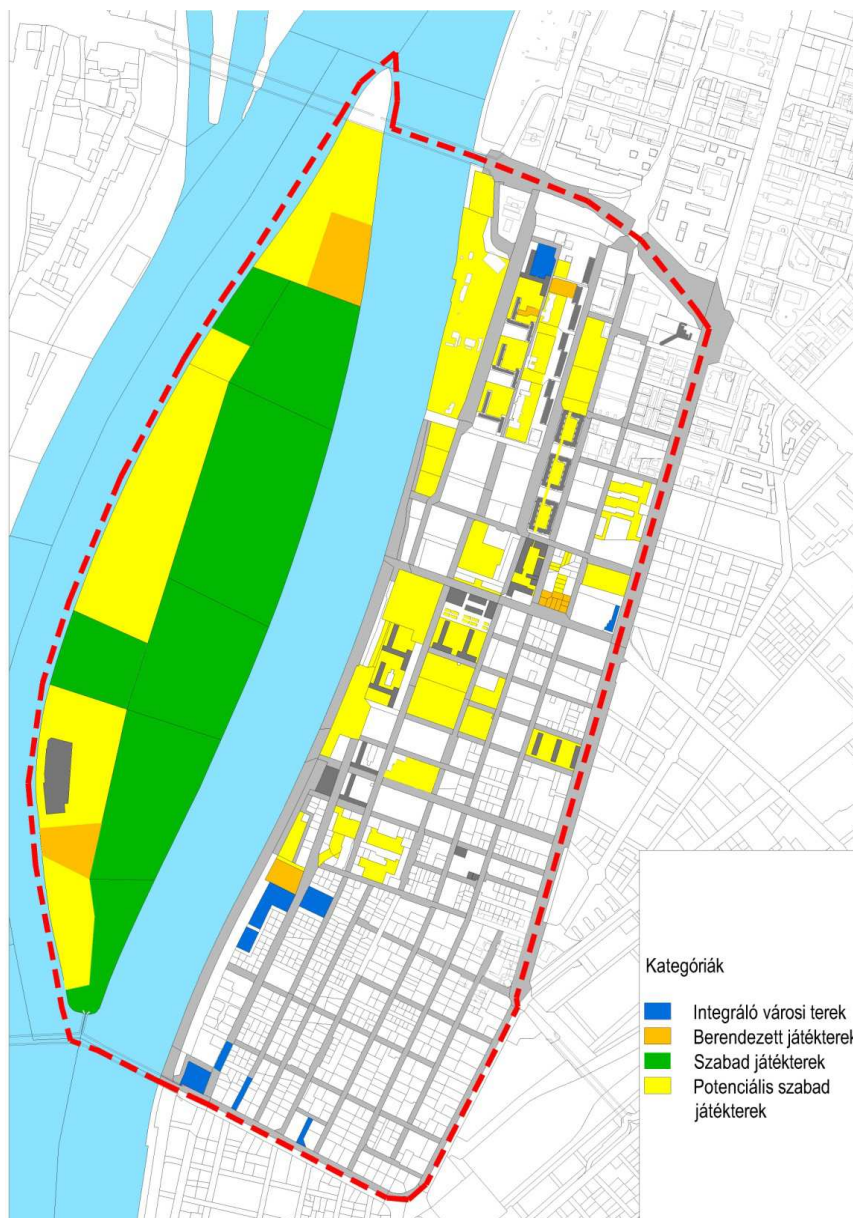
14. ábra: Mintaterület szabadtereinek füncióvizsgálata

A 2. sz. mellékletben szereplő ellenőrző lista alapján vizsgáltam az egyes területek:

- kapcsolódását a környező beépítéshez
- fenntartottságát és ennek terheléssel való arányosságát
- berendezettségét, a berendezés jellegét, célcsoportját
- megközelíthetőségét
- biztonságosságát

A kapott eredmények alapján az alábbi kategóriákat határoztam meg és jelöltem DAT-en telekhatárosan, illetve saját lehatárolással kiegészítve.

	berendezett játékterek	<ul style="list-style-type: none"> – játszóterek – sportpályák területei
	szabad játékterek	<ul style="list-style-type: none"> – nagymozgásos szabad gyepek – fás-ligetes területek
	integráló városi terek	<ul style="list-style-type: none"> – városi közterek – sétálóutcák
	más célra használt zöldfelületek	<ul style="list-style-type: none"> – kutyasétáltatók – parkolók – korlátozottan igénybevehető rekreációs területek
	potenciális szabad játékterek	<ul style="list-style-type: none"> – extenzíven fenntartott területek – intézményi zöldterületek, időszakos megnyitással – keretező magán zöldfelületek – „maradék” területek

15. ábra: Szabadterek játéktér-kategóriákba sorolása

Az értékelés során nem a terület tulajdonviszonyait, hanem azok valós használatát és játékra való alkalmasságát, alkalmassá tételét vettem alapul. Azonban a szakirodalmi ajánlásokkal ellentétben a korlátozottan igénybe vehető rekreációs területeket (strandok, sportklubok pályái) és a belső kerteket nem soroltam a potenciális játékterek közé, mivel hazai viszonyok között úgy vélem, a magánkertek akár ideiglenesen köz céljára történő megnyitása nem járható út. Az intézménykertek, mint potenciális szabad játékterek nem jelentenek mindenki számára korlátlan bejutást, de pedagógusok felügyelete mellett a kisiskolások használhatják adott időszakban szervezeten a környező intézmények sport- és játékterületeit.

1.3. *Mintaterület értékelése vizsgálat alapján*

A kategóriák alapján feldolgozott mintaterületre jelölésre kerül az iskola vonzáskörzete. A vonzáskörzet méretének meghatározása DIN 18034 szabvány⁷⁹ 6-12 éves korra megadott 300-1000 m-es játszótér-megközelítési távolság határértékeinek pontosításával és adott korcsoportra adaptálásával történt az alábbiak alapján.

- a. Düll Andrea játszótérfelmérésében⁸⁰ a megkérdezettek 60%-a azokat a játszótéereket preferálta, melyek 5 perc sétával megközelíthetők
- b. Tempiero felmérése alapján⁸¹ a 8-10 éves korosztály iskolába történő „gyaloglási hajlandósága” 0,5 mérföld (804,5 m), „kerékpározási, gördeszkázási hajlandósága” 1 mérföld (1609 m)

Mivel az iskolába járásra adott mintaterületen és korosztálynál a kerékpár nem jellemző (és tárolása sem megoldott), a két kutatás alapján a vonzáskörzet korcsoportra adaptált mérete 5 perc séta⁸² alatt 8 évesek gyaloglási sebességével (4 km/h) megtett út (333 m) és a 804,5 m lett koncentrikus körökkel jelölve.

Amennyiben a kérdőívek kiértékelése során a játék céljából látogatott szabadterek szignifikánsan az iskola 5 perces vonzáskörzetébe esnek, úgy kimondható, hogy az iskola által szervezett mindennapokban az iskola közelsége jelenti a választás fő szempontját. Amennyiben nem, úgy vizsgálni szükséges, hogy a választásnál a lakóhely, illetve a délutáni foglalkozások közelében levő szabad területeket használják-e játék céljából?

1.4. *Vizsgálat eredménye*

A városi szabad terek használata - minden korosztály esetén - az életkori sajátosságok és a városban eltöltött idő jellemzőinek függvénye. Míg a kisiskolás korosztály esetén az életkori sajátosságok viszonylag egységesen meghatározhatók, bizonyos határok között homogénnek tekinthetők, addig a városban töltött idő mennyisége, napi-heti eloszlása, továbbá ennek szünidőben és oktatási időben mutatott eltérései nagyon széles egyéni variabilitást mutatnak, melyet a kérdőíves felmérés is igazol.

A vizsgálat során kapott válaszokat kvantitatív és kvalitatív módszerekkel értékeltem.

A. Időmérleg - Kvantitatív elemzés

A/1. A kérdőíves vizsgálatban az utazások időigényét vizsgáltam az iskolába, a különórákra, valamint a rekreációs létesítményekbe való eljutás során.

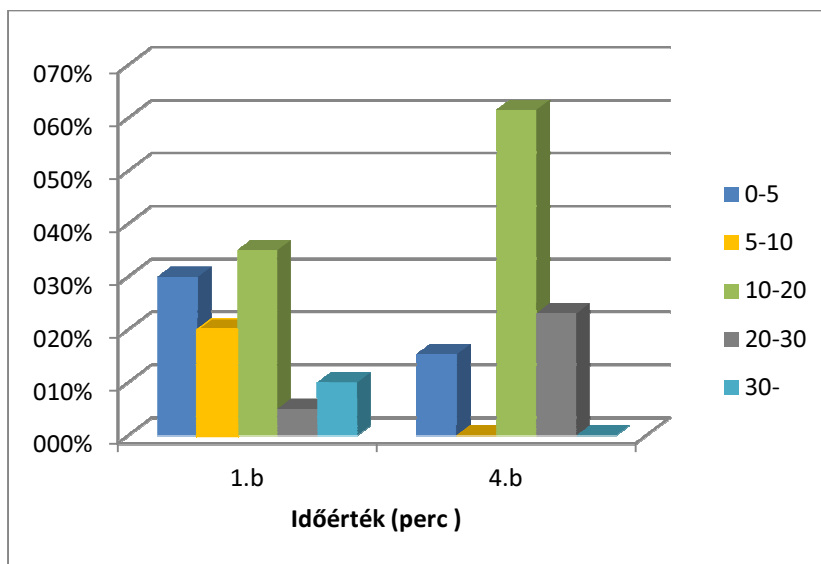
Az utazás átlagos időigénye 15 perc, szélső értékei 3 és 45 perc. Megállapítható, hogy a legrövidebb időt utazással a gyalogosan, a leghosszabbat a tömegközlekedéssel érkezők töltik.

⁷⁹ DIN 18034 „Spielplätze und Freiräume zum Spielen - Anforderungen für Planung, Bau und Betrieb“

⁸⁰ A 'Játszótér Omnibusz' kvantitatív feltáró kutatás 2002.

⁸¹ Timperio et al, 2004 Perceptions of the local neighbourhood and walking and cycling among children, Preventive Medicine, 38

⁸² Vö. Clarence Perry „Neighborhood Unit of the 1920 New York Regional Plan” c. elemzésében szereplő 5 Minute Radius

16. ábra: Iskolába jutás időtartama

A/2. Az iskolai és a szünidőben vizsgáltam az iskolán kívüli foglalkozások gyakoriságát és helyét

A vizsgálatban az iskola utáni tevékenységét és gyakoriságát elemezve megállapítható, hogy a 1b 45%-a jár heti 2 alkalommal különóra, ami 10 éves korra 77%-ra emelkedik. A heti 1 alkalommal látogatott különórák, edzések aránya a két osztályban közel azonos, mivel a zeneóra az iskola szervezésében blokkosítva, ám az iskolán kívül zajlik, továbbá a kosaras fiúk mindkét korosztálya havi 1-2 alkalommal, azonos időben a Pasaréti Sportcentrumban játszik meccset.

A különórát szünidei és iskolai időben való eloszlását vizsgálva megállapítható, hogy a különóra terheltsége nyáron csökken, mindössze 11 tanuló jár változatlan gyakorisággal edzésre. A megnövekedett szabadidőben a rekreációs létesítmények látogatottsága nő. A nemek arányát és a rekreációs létesítményekben eltöltött időt vizsgálva az 1. osztályban a fiúk javára mutató szignifikáns eltérés 4.-re jórészt kiegyenlítődik.

A/3. Az iskolai és a szünidőben vizsgáltam a rekreációs létesítmények látogatásának gyakoriságát és helyét

Rekreációs létesítmények használatának kérdőíves és térképes elemzése során a hét közbeni és a hétvégi –nyári használatok markánsan eltérnek. Hét közben a tanulók az iskola és a délutáni foglalkozások (felügyelő nagyszülők) közelében található létesítményeket látogatják, a játéktér-használat ideje jellemzően a 0,5-1 óra közötti időtartamba esik⁸³. A lakóhely közelében levő játéktereket elsősorban a különóra nem járó tanulók látogatják.

Tanítási szünetben és hétvégén a lakóhely közeli, továbbá a mintaterülettől távolabb, más kerületekben és Budán található, jól felszerelt játszóterek, valamint a kirándulóhelyek és tematikus élményparkok, kulturális központok vonzzák a tanulókat. Az eltöltött idő a lakóhely közeli játszótereken jellemzően 1-2 óra közötti, a távolabbiakon 2 óránál több.

Összességében elmondható, hogy a tanulók szabadideje nagyon behatárolt, a napi iskolai terhelés mellett 22-en (válaszadók 61%-a) heti két alkalommal az iskolán kívül is jár különóra⁸⁴, a tanulók 19%-a több iskolán kívüli különóra jár. Így megállapítható, hogy a nem-közlekedési

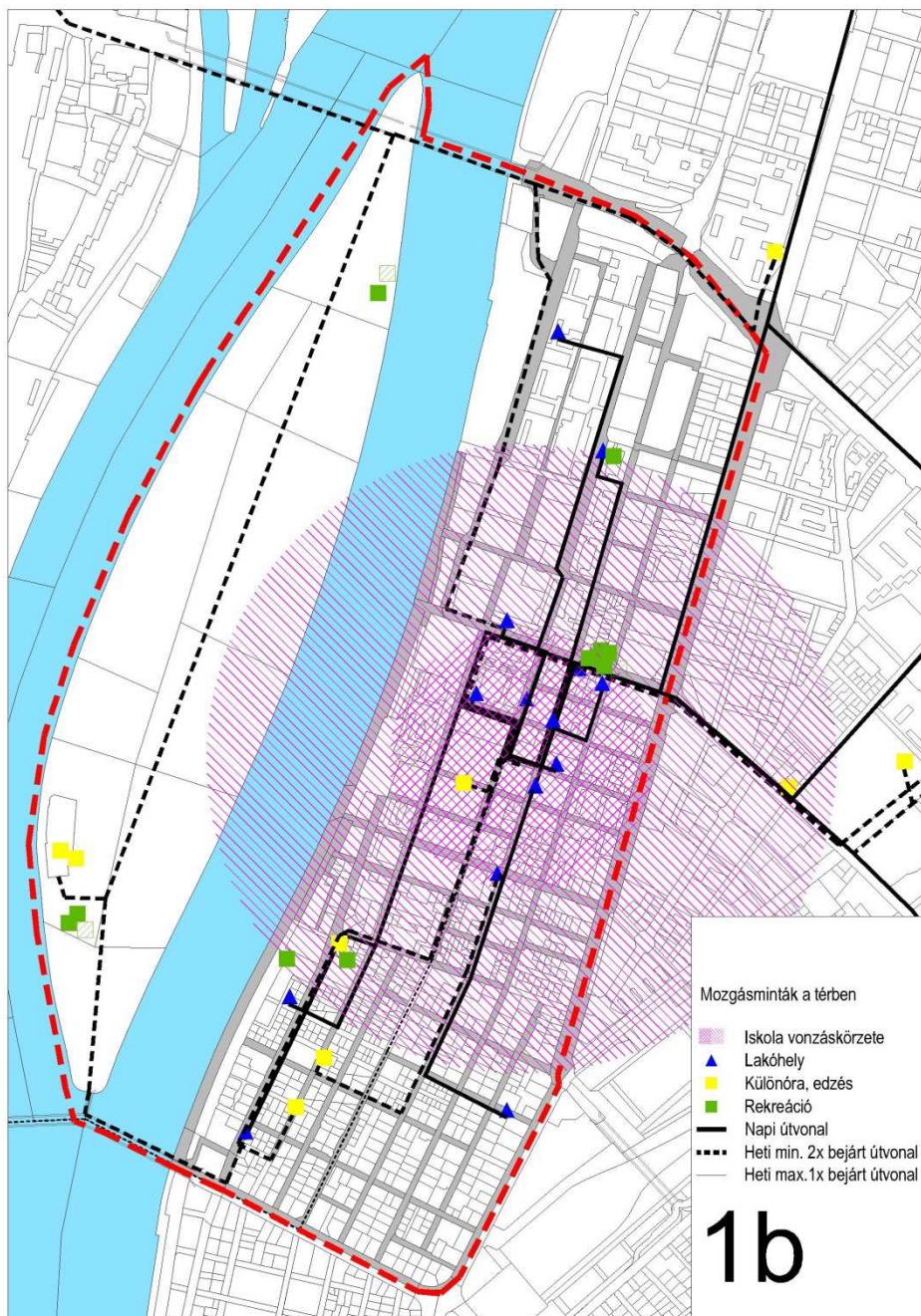
⁸³ A 0,5-1 órás átlagtól eltérő válaszok (11) között dominál az 1 órás használat, 3 tanuló 1-2 óra között és 2 tanuló kevesebb, mint fél órát tölt játszótéren (uszoda melletti játszótér)

⁸⁴ Az iskolán belüli különórákat nem vizsgáltam, mivel azok az iskolaotthonos oktatással azonos időben érnek véget

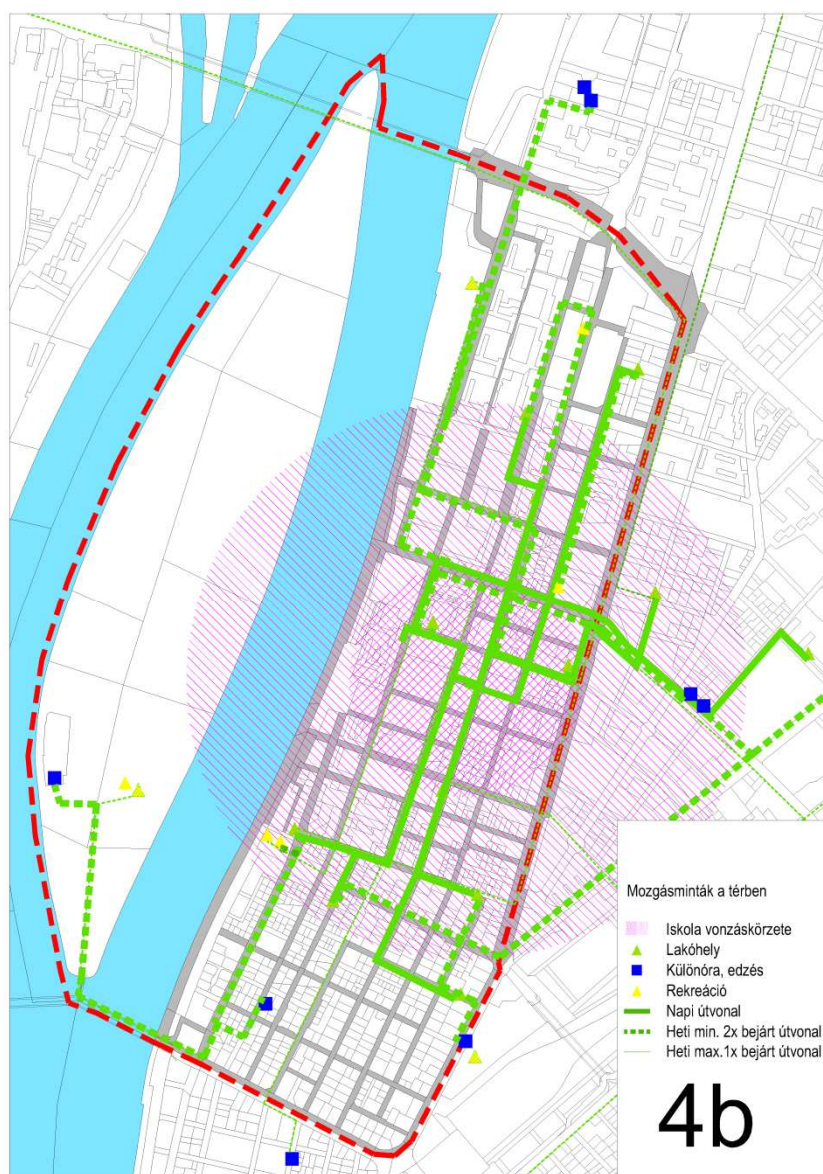
célú városashasználatra rendelkezésre álló idő elsősorban a hétvégére koncentrálódik, melyet a hétfői rekreációs létesítményekben eltöltött hosszabb idő is igazol.

B. Kvalitatív elemzés

Az utazás és a szabadidő eltöltésének minőségi elemzéséhez a bejárt térhasználati pályákat, azok gyakoriságát és célját együttesen vizsgáltam az alábbi térképek és az eredménymátrix elemzésével.

17. ábra: Játéktér-egység és 1.b. tanulók mozgásmintáinak összevetése

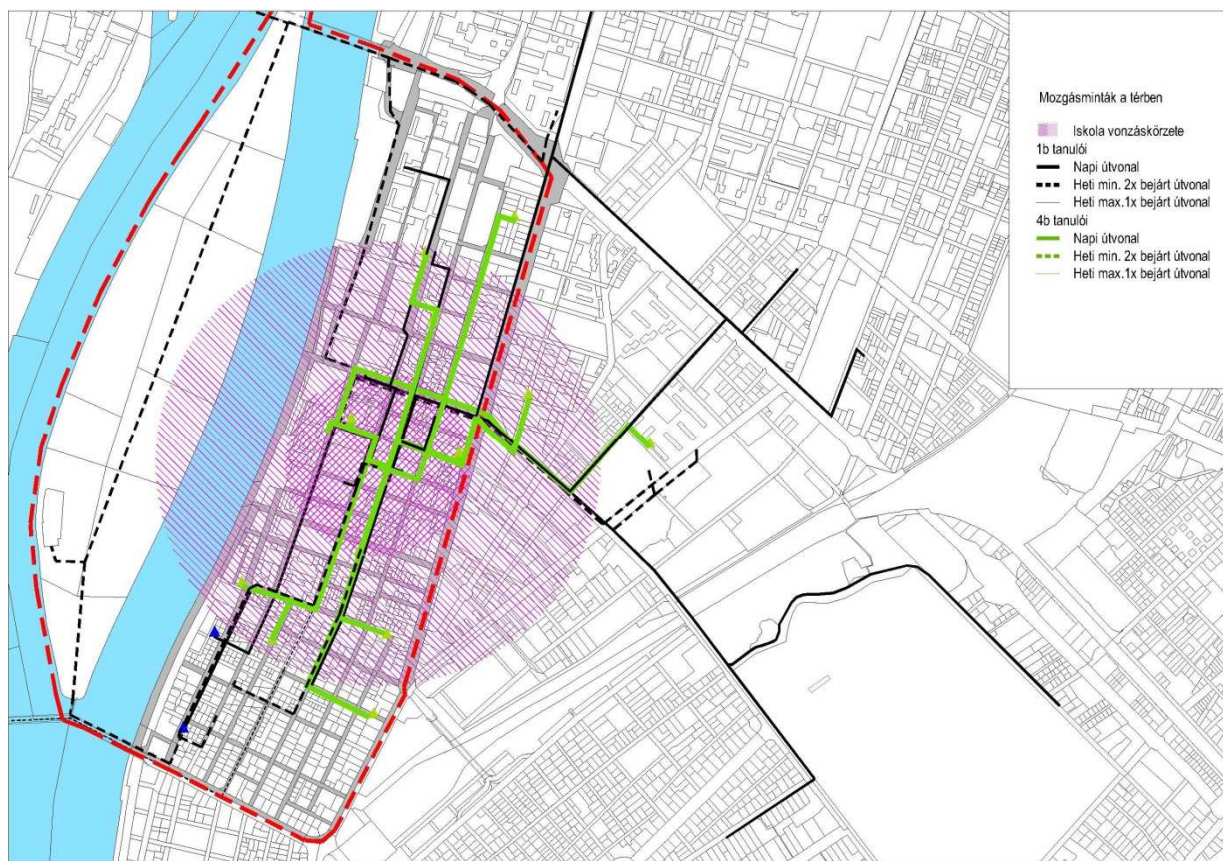

18. ábra: Játéktér-egység és 4.b. tanulók mozgásmintáinak összevetése

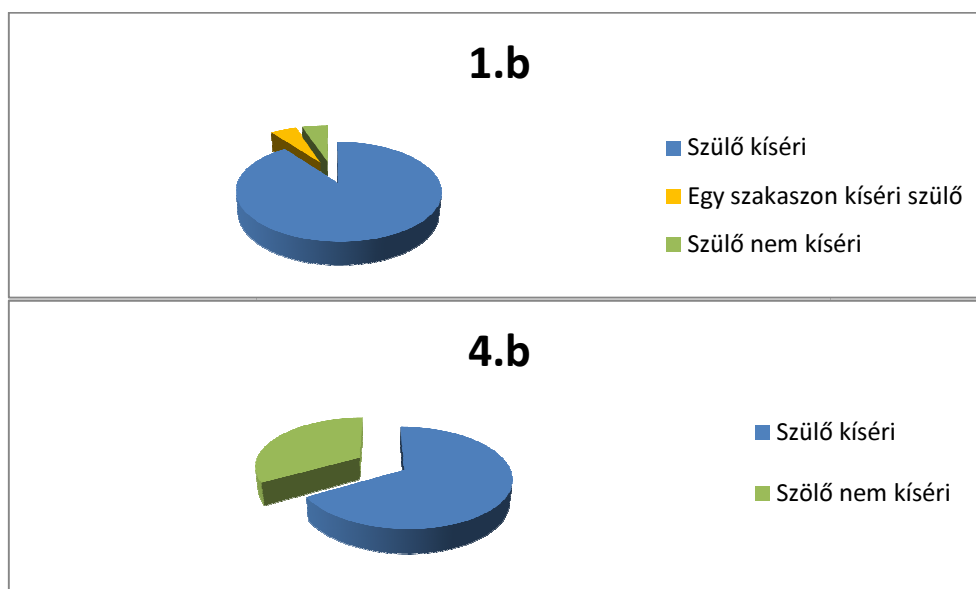
A térhasználati mintázatok elemzésével látható, hogy a tanulók számos esetben az általam meghatározott szomszédsági egységen kívüli lakóhelyekkel is rendelkeznek, a terület sportolási és egyéb képzési/szabadidős lehetőségekben szegény, ezért a szomszédságon kívüli területeket a délutáni foglalkozások során is intenzíven használják. A heti kétszeri gyakorisággal bejárt útvonalak jól kirajzolják a Hajós Alfréd sportuszodát, a Budapesti Honvéd Sportegyesület és az Angyalföldi Sportegyesület bázisát, valamint a Hollán Ernő utcai zeneiskolát.

A heti max. egyszeri gyakorisággal bejárt útvonalak a rekreációs létesítmények (Margitsziget és a Városliget, valamint Buda) felé sűrűsödnek.

A két évfolyam útvonalainak összevetésével paradox módon a kisebb korcsoport nagyobb aktivitási sugara olvasható ki, mely a tézisemnek, miszerint a kisiskolás korban a városhasználat területe megnő, ellentmond. Ennek okaként valószínűsíthető, hogy míg az elemzett kérdőívek száma az 1/b osztályban az osztálylétszámot 80%-ban lefedte, a 4/b kérdőívei csak a tanulók 43%-áról adott információt és a mintában véletlenszerűen nem szerepeltek a távolabb lakók.

19. ábra: 1.b. és 4.b. tanulók mozgásmintáinak összevetése

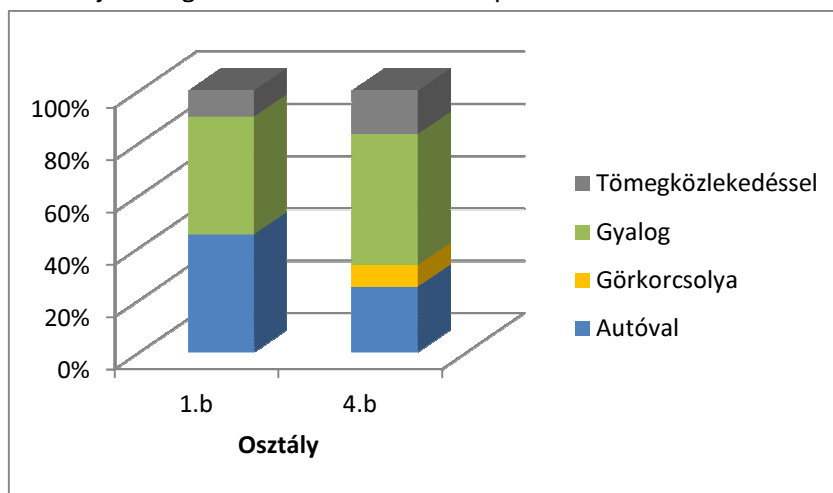
B/1. Az utazás módjának kiértékelése

20. ábra: Iskolába jutás módja

A kérdőíves vizsgálat térképes kiértékelését követően elmondható, hogy a gyermekek az iskolába átlagosan 1,2 km utat tesznek meg, a leghosszabb út 5,1 km⁸⁵, a legrövidebb 100 m (mindkét

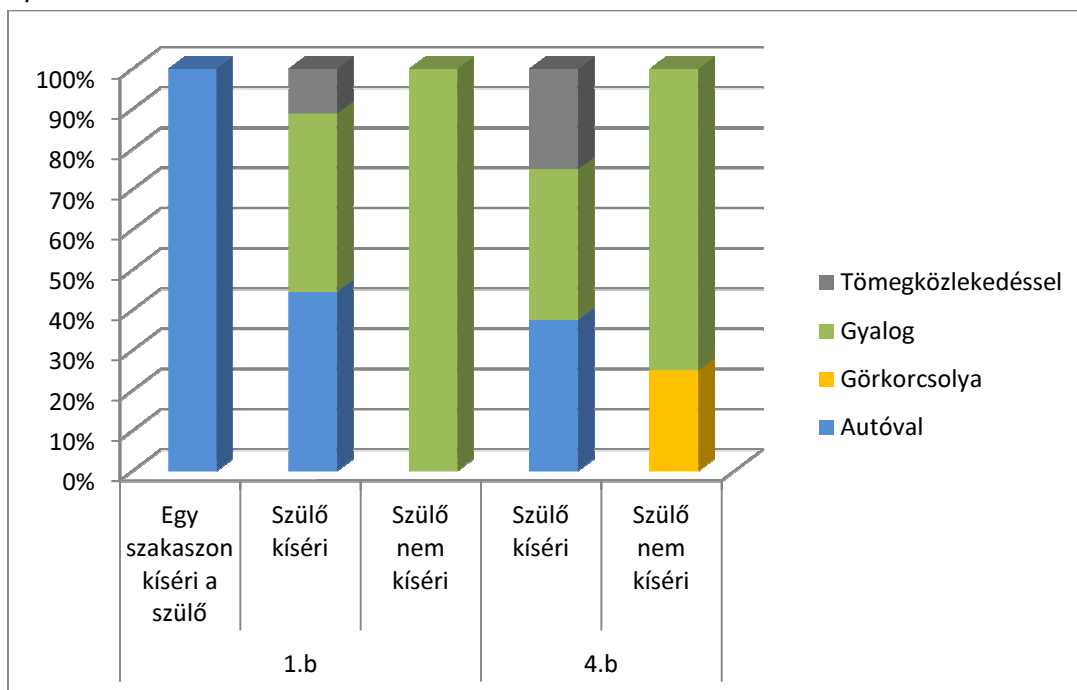
⁸⁵ Egy tanuló az Észak-Pesti Agglomerációból ingázik, az ő kérdőívét a lakóhely mintaterülettel való nagy távolsága miatt az elemzésből kizártam.

szélsőérték 1.b. tanuló). A szülők által kísért diákok aránya 90%-ról 10 éves korra radikálisan, a felére csökken. Mivel a lakóhelyek átlagos távolságának eltérése a két osztálynál 15 % alatti, a kísérés változásának jelenségét tisztán az életkorral kapcsoltam össze.

21. ábra: Iskolába jutás eszköze

Az iskolába történő eljutás vizsgálata során megállapítható, hogy a gyalogos és tömegközlekedés aránya kismértékben ugyan, de a 10 éves korosztályban nőtt. Megjelenik (1 személynél) a görkorcsolya, mint alternatív közlekedési eszköz⁸⁶. Kerékpáros eljutásra az iskolába nincs mód, mivel a tárolás nem megoldott és nem megengedett. A tömegközlekedés mértéke a két csoportnál nem tér el szignifikánsan, ezért inkább a lakhelyhez, mint a korosztályhoz kötődő adatnak tekintem, a minta további vizsgálatát igényli. A következő diagram alapján megállapítható, hogy a gyermekek a tömegközlekedést továbbra is szülői kísérettel veszik igénybe⁸⁷.

22. ábra: Iskolába jutás módjának és eszközének összevetése

⁸⁶ Egy 1/b-s szülő kiemeli, hogy már próbálkozott kerékpárral, de nem gyermekbarát.

⁸⁷ Ezt részben indokolja, hogy az iskola környékén rendszeresen alacsonypadlós járat csak a 15-ös busz vonalán jár, a 79. trolis és a 133. busz vonalán alacsonypadlós járat nem közlekedik.

Örvendetes, hogy a szülő-taxi igénybevételének mértéke 45-ről 25%-ra csökken az idősebb korosztályban.

Összességében elmondható, hogy az iskolába való eljutás szülők általi kontrolja 10 éves korra csökken, mely a két csoport lakóhely-távolságának hasonlósága miatt egyértelműen az életkorral hozható összefüggésbe.

B/2. A közlekedésbiztonság megítélésének kiértékelése:

a. veszélyesnek

- az elsős szülők 55%-a tartotta, nemek aránya nem tér el, de 4-5 értékelést jellemzően azok adtak, akik többször keresztezik az utakat
- a negyedikeseknél ez az arány 35%-ra csökken és elsősorban a kísért gyermekekre jellemző az igen válasz.

b. forgalmasnak

- mindkét korcsoportnál a válaszadók közel kétharmada forgalmasnak ítélte a környéket, függetlenül attól, hogy a valóban forgalmas Váci v. Dózsa György utat, illetve a Dráva utcát keresztezték-e
- nemek közötti eltérés szignifikánsan nem mutatható ki

c. közlekedésbiztonsági intézkedéseket igényelt

- az elsős szülők 25%-a, főként a Váci utat keresztezők
- a negyedikes korosztályban az arány 20%, irányultság nem mutatható ki

Összességében elmondható, hogy a megkérdezettek az iskola szűk környezetét biztonságosnak tartják, a közlekedésbiztonsági intézkedéseket, a távolabbról bejárók a veszély mértékét és a közlekedésbiztonsági intézkedések szükségességét felértékelik. Érdekes adat, hogy a forgalom megítélése az életkorral nem változik.

B/3. A környezeti állapot megítélésének kiértékelése

A kérdőívben szöveges választ lehetett adni, feltehetően ez és a megválaszolás nem kötelező jelege miatt kevés válasz érkezett, azonban ezek többnyire megfelelőnek tartották az iskola környékét. Zavaró tényezőként hajléktalanokat csak az a 1 tanuló említett, aki a Dózsa György úti aluljárón át közlekedik.

Kedvező tulajdonságként többen említették az iskola környékének gondozottságát, és az új épületek szépségét. A zöldfelületek 3 személynek tetszettek, ketten közülük a Dráva utcai játszótér mellett haladnak el iskolába jövet, másikkuk a Szent István Parkban lakik.

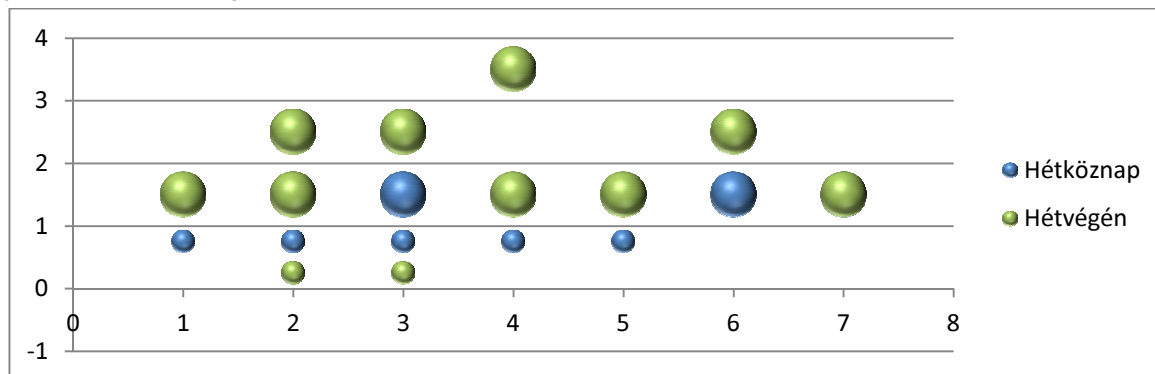
B/4. A lakáskörülmények és a rekreációs létesítmények használata közötti reláció meglétének vizsgálata

Mivel a gyermekek térhasználatának kutatásait áttekintve több olyan vizsgálatot⁸⁸ találtam, mely igazolja a lakáskörülmények és a rekreációs létesítmények látogatása közötti összefüggést, megvizsgáltam, hogy a lakás mérete és az emeletek száma valóban befolyásolja-e a vizsgált minta

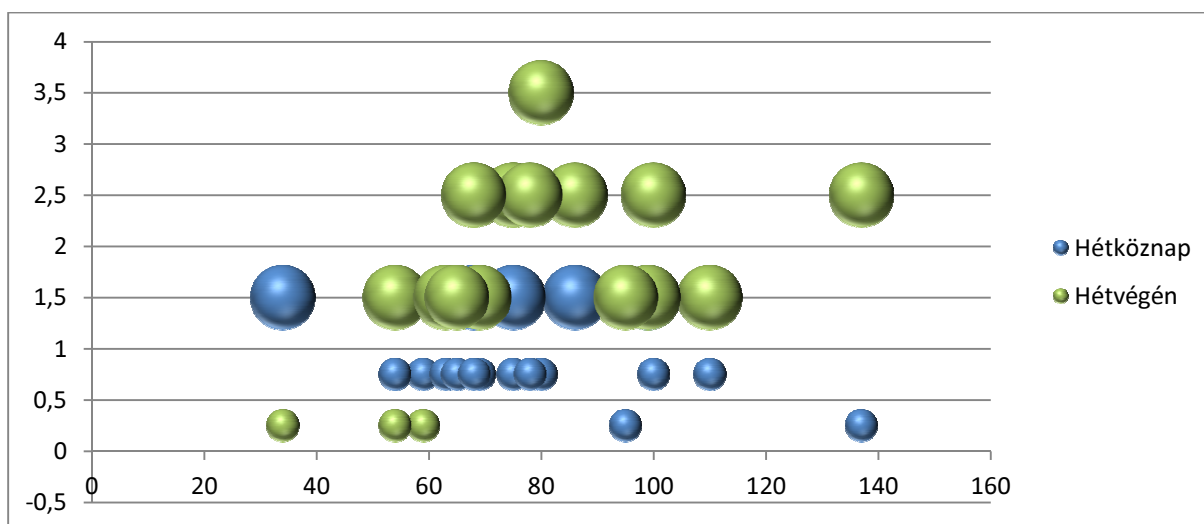
⁸⁸ Baldo Blinkert 1993-ban végzett felmérése során Freiburgban vizsgálta a gyermekek felügyelet nélkül szabadban töltött idejét összevetve a lakásmérettel és az emelet számával, s azt találta, hogy nagyobb lakásméret és a családonkénti több gyermekszoba esetén a szabadban töltött idő és annak gyakorisága csökken, továbbá a 3. emeletnél magasabban lakók szabadban töltött ideje a földszint és 3. emelet között lakókének mintegy a fele. (1993-ban 70 percről 43 percre csökken a 6-7 éves korosztályban)

városhasználatát. A tézis igazolására összevettem a 3. emelet felett lakók és az alacsonyabb szinteken lakók térhasználatát, de nem találtam szignifikáns eltérést, ahogyan a lakásmérettel sem.

Összességében elmondható, hogy azok a kutatások, melyek a lakás nagysága, emeleti elhelyezkedése, a gyermekszobák száma és esetleges zsúfoltsága között összefüggéseket találtak, jelen mintán nem igazolhatóak.

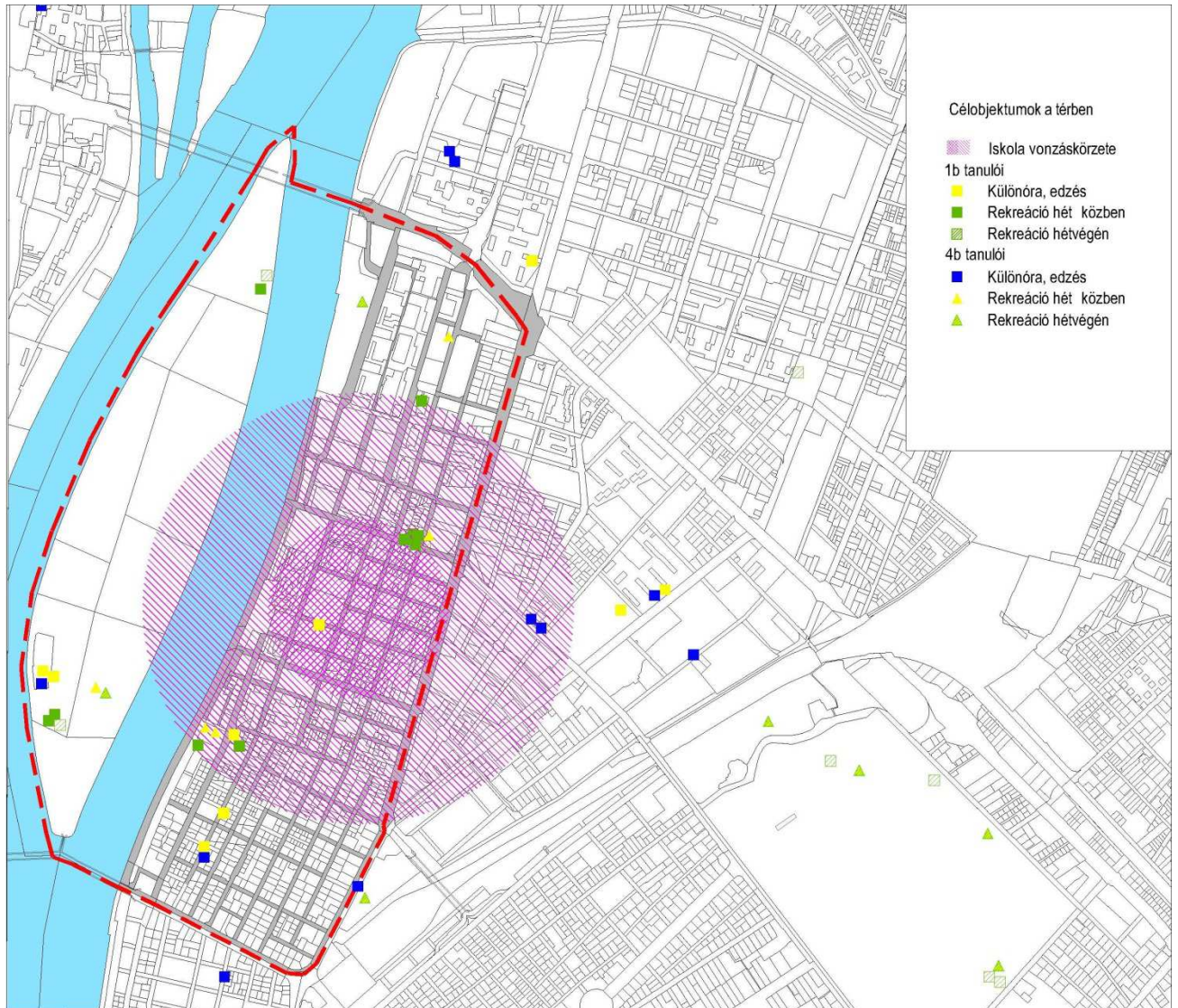
23. ábra: Emeletszám és rekreációs létesítményekben eltöltött idő iskolaidőben

24. ábra: Lakásméret és rekreációs létesítményekben eltöltött idő iskolaidőben

Összefoglalva: A vizsgálat során a rekreációs létesítmények és az iskola játéktér-egységének összevetése tehát igazolta a feltevést, hogy a gyermekek hétköznapjait elsősorban az iskola és a rendszeres délutáni foglalkozások szervezik, az oktatási és sportlétesítmények körüli játékterek tanítási időben a szabadidő eltöltésének prioritizált helyei.

A térképes elemzés igazolja, hogy a Váci út fragmentáló hatása jelentős, míg a Margitszigetet intenzíven használják hét közben az iskola tanulói bármely lakóhellyel is rendelkezzenek, addig a hétfévi használat a mintaterületen élőkénél nagyobb. Ugyanígy a Városliget hétfévi használata is gyakoribb a mintaterületen kívüli lakóhelyű tanulóknál.

25. ábra: Rekreációs létesítmények és az iskola játéktér-egységének összevetése

A mintaterület két elemzését összekapcsolva megállapítható, hogy az iskola körzetének játéktér kínálata alacsony, a szomszédsági egység 333 m-es körzetében mindössze 2 játszótér található, a beépítés jellegéből következően jelenleg a potenciális játékterek (intézményi/magán játszóterek és szabad terek, a RaM zöldfelülete, sportpályák) nem használhatók.

Az iskola tágabb szomszédsági egységében a berendezett, szabadon járható játékterek száma 6, potenciális játékterek a Duna-parti extenzív zöldterületek, a lakóházak közötti zöldterületek, továbbá időszakosan nyitott intézményi játszóterek, és sportpályák. A Dráva utcától északra levő extenzív

zöldfelületen a NER-hez hasonló szabad játékteret lehetne kialakítani, továbbá jelentős játéktér-potenciált jelentenek a szomszédsági egység kiterjedt parkolói.

- *Rövidtávon* az intézményi zöldfelületek kontrolált, intézményesített használata, továbbá a lakótelepi zöldfelületek játéktér-szemléletű intenzifikálása jelenthet gyors játéktér-bővítést.
- *Középtávon* a jelenleg kisebb forgalmú, elsősorban parkolásra használt utcák forgalomcsillapított játszóutcává alakítása, továbbá a Duna-parti egybefüggő zöldterületen a kevés utcabútorral és játszóeszközzel berendezett szabad játéktér kialakítása és biztonságosan megközelíthetővé tétele biztosítana „térnyerést” a gyermekek számára.
- *Hosszú távon* a szűkebb és tágabb szomszédsági egység kiterjedt parkolófelületeinek multifunkciós használatával lennének a terület sportolási (labdajátékok, közlekedési-játékterek, ügyességi pályák) lehetőségei kibővíthetők. Jelenleg azonban ezek a területek más célra nehezen elérhetőek, különösen a gyermek részére, mivel az üzletek, melyek parkolását ezek a burkolt felületek biztosítják, nyitvatartása mindennapos.

1.5. Értékelési módszer használata a tervezés során

Mivel a vizsgálat feltevése az általam választott és összekapcsolt módszerekkel igazolható, a tervezés során a szabadterek hálózattervezése során ezzel a módszerrel megállapítható, van-e a gyermekintézményektől megfelelő távolságban berendezett és szabad játéktér. Vizsgálható, hogy egy adott kerületben a játékterek száma megfelelő-e és azok hálózatot alkotnak-e, vagy hálózatba szervezhetőek-e.

Az elemzést megfordítva, egy szabadtér felújításánál a tér újrafelosztása során a játékterek optimális helyének meghatározása, vagy meglévő játékterek és gyermekintézmények közlekedési kapcsolatának optimalizálása esetén alkalmazható tervezési-ellenőrzési módszer.

A fejlesztés során a mennyiségi megfelelésen túl a kategorizálást alapul véve minőségi elemzés is adható. A szakirodalom elemzése során fókuszba került szempontok általam meghatározott rendszere alapján végzett vizsgálatával lehetővé válik:

- egy mintaterület szisztematikus feltárásával a jó és hibás gyakorlatok „leltárba vétele”
- fejlesztési javaslat adható az ismertetett műszaki megoldások és módszerek alkalmazásával

8. Irodalomjegyzék

- Baldo BLINKERT: Aktionsräume von Kindern in der Stadt: eine Untersuchung im Auftrag der Stadt Freiburg 1993
- Berit SCHULZE: Affordanzkonzept nach Gibson, Architekturpsychologie 2004
- BRÓZIK Péter: Épített környezet és személyes konstruktumok 2006
- CSÉFALVAY Zoltán - Az elővárosi, szuburbanizációs folyamatok felgyorsulása Budapesten és agglomerációjában
- CSŐREGH Éva: Azóta Új pedagógiai szemle. 52. 2002. máj. 104-109.
- CSŐREGH Éva: Lakótelepi iskolások – életmód, szabadidő, nevelés 1978
- David BUCKINGHAM: A gyermekkor halála után – Fel nőni az elektronikus média világában 2002
- DAVIS AND JONES, Children in the urban environment: an issue for the new public health agenda, Health and Place 1996
- DEÁKY Zita: Jó kisfiúk és leánykák 2011, 126.
- Dr. BALOGH Péter István: A szabadterek szerepváltozása a nagy európai városmegújításokban 2004. 49.o.
- Dr. CSORBA Zoltán: A budapesti lakásvagyon és épületállomány rehabilitációjának időszerű kérdéseiről 1997.
- DÚLL Andrea - Szokolcsy Ágnes: A környezetpszichológia története, Magyar Pszichológiai Szemle 2006.1.3.
- GOLNHOFER Erzsébet – Szabolcs Éva: A modernizáció igézetében: a természetesen fejlődő és szocializálódó gyermek
- GYÁNI Gábor: A magánélet menedéke – polgári otthon Budapesten a 19-20. században
- GYÁNI Gábor: A nyilvános tér és használói Budapesten a 19. század végén és a századfordulón
- GYÁNI Gábor: A városi mikroterek társadalomtörténete, Tér és Társadalom 4. 1990/1:1-13.
- HEIM Ernő: Az elavult városrészek újjáépítésének eszközei és lehetőségei 1944.
- Jürgen ZINNECKER: Stadtkids zwischen Straße und Schule 2001
- LÁNG Panni 1986: Egy budapesti polgár család mindennapjai. *Történelmi Szemle* 29. 1. 80–94
- Marion OBLASSER: Die beispielbare Stadt 2006
- Neil POSTMAN: The Disappearance of Childhood 1982
- Peter VON FELDMANN: Rechtsfragen der Planung, Herstellung und Unterhaltung von Spielplätzen
- S. LACKOVITS Emőke: A gyermek és gyermekélet a Balaton-felvidék paraszti közösségeiben a századfordulótól 1940-ig

SANTER J, GRIFFITHS C, GOODALL D. Free play in early childhood. A literature review. 2007

SÉRA László – BAKON Ildikó: A téri megismerés fejlődése Pszichológia 1995

Stefan BOCHNIG: Kinder und Freiräume in der Stadt 1992.

TIMPERIO et al, 2004 Perceptions of the local neighbourhood and walking and cycling among children, Preventive Medicine, 38

9. Ábrajegyzék

1. ábra: Térészlelés elméletek
2. ábra: Mentális térképezés folyamata
3. ábra: Az affordancia és effektivitás viszonya
4. ábra: Építőkövekben meghatározott feladatok kormányzati szintek közötti megosztása
5. ábra: UNICEF Magyar Bizottság által meghatározott alapelvekhez rendelhető feladatok kompetencia szerinti megosztása
6. ábra: A város játéktereinek és játékhálózatának terve
7. ábra: Berlin játéktér-keretervében meghatározott feladatok (a terv jelmagyarázata)
8. ábra: Építhető játékterek
9. ábra: Természetközeli játékterek
10. ábra: Ülhetőség affordanciája
11. ábra: Tervezési metodika folyamatábrája
12. ábra: Játékterek csoportosítása
13. ábra: Játsszóutcaként továbbfejlesztett lakó- és pihenőövezet
14. ábra: Mintaterület szabadtereinek funkcióvizsgálata
15. ábra: Szabadterek játéktér-kategóriákba sorolása
16. ábra: Iskolába jutás időtartama
17. ábra: Játéktér-egység és 1.b. tanulók mozgásmintáinak összevetése
18. ábra: Játéktér-egység és 4.b. tanulók mozgásmintáinak összevetése
19. ábra: 1.b. és 4.b. tanulók mozgásmintáinak összevetése
20. ábra: Iskolába jutás módja
21. ábra: Iskolába jutás eszköze
22. ábra: Iskolába jutás módjának és eszközének összevetése
23. ábra: Emeletszám és rekreációs létesítményekben eltöltött idő iskolaidőben
24. ábra: Lakásméret és rekreációs létesítményekben eltöltött idő iskolaidőben
25. ábra: Rekreációs létesítmények és az iskola játéktér-egységének összevetése

2.4.2 . Nem válasz esetén:

Úgy gondolja, hogy szükség lenne az adott útszakaszon közlekedési lámpa illetve gyalogátkelőhely létesítésére?

Igen

Nem

2.5. Az adott útszakaszokon akadályozzák parkoló autók az átkelést?

Igen

Nem

2.6. Az adott útszakaszon gyorsan haladnak-e az autók?

Igen

Nem

2.7. Az adott útszakaszon veszélyesnek tartja-e az átkelést?

Igen

Nem

3.1. . Az iskolába vezető úton található-e kerékpárút melyet a gyermek használ?

igen nem néhány ponton

ha igen hol _____

3.2. A járdán, illetve a kerékpárúton parkolnak-e autók?

igen nem néhány ponton

ha igen hol _____

3.3. Az iskolába vezető úton van-e más akadály?

igen nem néhány ponton

Pontosan hol?

Melyek?

3.4. Az iskolába vezető út forgalmas utak mentén halad-e?

igen nem néhány ponton

Melyek ezek pontosan?

4.1. Az iskolába vezető úton vannak-e zavaró tényezők?

zaj Hol? _____

rossz levegő/ szagok Hol? _____

kosz/ szemét Hol? _____

sötét sarkok Hol? _____

kutyák Hol? _____

egyéb: _____ Hol?

_____ Hol?

_____ Hol?

4.2. Az iskolába vezető úton mi tetszik?

zöldfelületek Hol? _____

fények Hol? _____

egyéb: _____ Hol?

_____ Hol?

_____ Hol?

_____ Hol?

_____ Hol?

5.1. A gyermek lakhelye

Utca _____

Házzám _____

Emelet _____

5.2. A lakás mérete _____ m²

5.3.1. A gyermekszobák száma _____ db

5.3.2. Egy gyerekszobára jutó gyermekek száma
_____ fő/ szoba

5.4. A ház típusa:

lakótelep

lakópark

zárt udvaros

körül épített udvaros

villaépület
egyéb (Pl.:szabadon álló társasház) _____

6.1. Melyek azok a pontok a városban, melyet több mint heti 2 alkalommal vesz a gyermek igénybe (különóra, edzés, fejlesztő foglalkozás stb.), címe?

6.2. Hogyan jut el oda?

gyalogosan
tömegközlekedéssel
kerékpár/ roller/ gördeszka/görkorcsolya
autó
egyéb: _____

6.3. A szülő kíséri-e a gyermeket?

igen nem

7.1. Melyek azok a pontok a városban, melyet heti max.1 alkalommal látogat a gyermek (különóra, edzés, fejlesztő foglalkozás stb.), címe?

7.2. Hogyan jut el oda?

gyalogosan
tömegközlekedéssel
kerékpár/ roller/ gördeszka/görkorcsolya

autó
egyéb: _____

7.3. A szülő kíséri-e a gyermeket?
igen nem

8.1. Milyen rekreációs létesítményeket látogat a gyermek a városban
(közpark, kötetlen sportlétesítmény, játszóér, kalandpark), Címe?

8.2. Hogyan jut el oda?
gyalogosan
tömegközlekedéssel
kerékpár/ roller/ gördeszka/görkorcsolya
autó
egyéb: _____

8.3. A szülő kíséri-e a gyermeket?
igen nem

ELLENŐRZŐ LISTA

MARGIT-SZIGET - MARGIT KÖRÚT- VÁCI ÚT – ÁRPÁD HÍD
ÁLTAL HATÁROLT TERÜLET

SZABADTEREINEK JÁTÉKTÉRKÉNT VALÓ ALKALMASSÁGÁNAK FELMÉRÉSÉHEZ

Cím: _____

Terület azonosítója: _____

Játéktér jellege:	Szabad játéktér	Játszótér	Sportpálya
-------------------	-----------------	-----------	------------

Felmérés időpontja: _____

Felmérés készítője: _____

1. Területfelhasználás

1.1. A terület körül milyen funkciók találhatóak túlnyomórészt

lakó

igen nem

intézményi

igen nem

kereskedelmi

igen nem

rekreációs

igen nem

vegyesen

igen nem

egyéb: _____

1.2. A magán- és köztulajdonú területek láthatóan lehatároltak-e?

igen nem

ha igen, miként

a) kerítéssel

igen nem

b) sövénygel

igen nem

c) pollerrel

igen nem

1.3. Megfelelő-e a játékterek fekvése a lakóterületekhez viszonyítva?

igen nem

1.4. Megfelelő-e a játékterek fekvése a lakóterületekhez viszonyítva?

igen nem

2. Megközelíthetőség

2.1. Az adott terület 50 m-en belüli körzete tömegközlekedési eszközzel akadálymentesen megközelíthető-e?

igen nem

ha igen, akkor ez a tömegközlekedési eszköz

a) alacsony padlós autóbusz

igen nem

b) egyéb tömegközlekedési eszköz

igen nem

egyéb tömegközlekedési eszköz: _____

2.2. A tömegközlekedési eszköz megállójától a terület akadálymentesen megközelíthető-e?

igen nem

ha nem, akadály jellege: _____

2.3. A tájékozódást segítik-e olvasni nem tudó gyermekek számára is érthető tájékoztató, jelző- és információs táblák?

igen nem

2.4. A tájékozódást segíti-e megfelelő közvilágítás és megfelelő-e a tájékoztató táblák megvilágítása?

igen nem

2.5. A terület 50 m-es körzetében található-e megfelelő méretű, megfelelően megvilágított akadálymentes parkolóhely?

igen nem

ha igen, hol és hány gépjármű számára? _____

ha igen,

külön burkolati jelzéssel ellátott-e (családi parkoló)

igen nem

2.6. Az akadálymentes parkolóhelytől a terület akadálymentesen megközelíthető-e?
igen nem

ha nem, akadály jellege: _____

igen nem

2.7. A terület 50 m-es körzetében található-e kerékpártárolóhely?
igen nem

2.8. A járda és a terület között van-e szintkülönbség?
igen nem

szintkülönbség mértéke: _____

a) ha van szintkülönbség, annak áthidalására alkalmaztak-e rámpát?
igen nem

aa) a rámpa rendelkezik-e kétoldali, dupla, 70 és 95 cm magasan felszerelt korláttal?
igen nem

ab) rámpa karok járófelületének burkolata csúszásmentes kialakítású-e száraz és nedves időjárás esetén egyaránt?
igen nem

ac) a rámpa karok indulásánál és érkezésénél alkalmaztak-e taktilis (tapintható, talppal érzékelhető) burkolati figyelmeztető jelzést látássérült személyek biztonsága érdekében?
igen nem

3. Közlekedésbiztonság

3.1. A terület forgalomcsillapított övezetben található-e
igen nem

ha igen,
Tempo 30

igen nem

Lakó-pihenő övezet

igen nem

3.2. A biztonságos átkelés gyalogosan és kerékpárral segített-e
ha igen,
felfestett gyalogátkelővel

igen nem

megemelt gyalogátkelővel

igen nem

- középszigetes gyalogátkelővel igen nem
- 3.3. Az átkelés jelzőlámpával segített-e igen nem
 ha igen, milyen típusú jelzőlámpával:
- nyomógombos igen nem
- hangjelzést is adó igen nem
- 3.4. Van-e a területen kerékpárút igen nem
 ha igen, milyen kialakítású:
- önálló kialakítású igen nem
- keékpársáv igen nem
- elválasztott gyalog- és kerékpárút igen nem
- elválasztás nélküli gyalog- és kerékpárút igen nem
- 3.5. A kerékpáros átkelés önálló jelzőlámpával segített-e igen nem

4. Funkció

- 4.1. Az adott terület berendezett-e? igen nem
 ha igen, melyik célcsoportnak szánt:
- gyermekeknek igen nem
- felnőtteknek, időseknek igen nem
- sportolóknak igen nem

egyéb: _____

- 4.2. Zöldfelület jellege
- intenzíven használt / reprezentációs célú igen nem
- extenzíven használt / rekreációs célú

- természetközeli igen nem
- ruderális igen nem
- 4.3. Hiányoznak-e berendezések? igen nem
- padok, ülőbútorok igen nem
- játszószerek, sporteszközök igen nem
- egyéb (pl. kerítés, kerékpártároló, kutya WC): _____
-

- 4.4. Vannak-e élményelemek? igen nem
- ha igen, vízjáték, fényjáték, egyéb: _____

- 4.5. Vannak-e természetes elemek? igen nem
- ha igen, víz, föld, terepplasztika, fa, növényzet, egyéb: _____

5. Bővítési lehetőségek

- 5.1. A környező tömbbelsőik közhasználatra megnyitottak-e? igen nem
- 5.2. Vannak-e nagy kiterjedésű intézményterületek a környező tömbökben? igen nem